МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА
Факультет економіки і підприємництва
Кафедра підприємництва, торгівлі та біржової діяльності

Допущено до захисту
“_____” _____ 2024 р.
Зав. кафедри, д.е.н., професор
_____ Соколюк С.Ю.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ФОРМУВАННЯ БАГАТОРІВНЕВОЇ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Виконала – студентка 2 курсу, групи 21м-з-сз/а освітньої програми «Економіка соціального забезпечення»
спеціальності 232 Соціальне забезпечення
Шаманська Світлана Миколаївна

Науковий керівник – доктор філософії, доцент
Бленда Наталія Олександрівна

Умань – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

Факультет економіки і підприємництва
Кафедра ___ підприємництва, торгівлі та біржової діяльності_____
Освітня програма __Економіка соціального забезпечення_____
Спеціальність __232 «Соціальне забезпечення» _____
(код, назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

_____ _____
(підпис) (ініціали, прізвище)
"_____" _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Студенту ___Шаманській Світлані Миколаївні_____
(прізвище, ім'я, по батькові)
1. Тема роботи __Оцінка сучасного стану формування багаторівневої системи пенсійного забезпечення в Україні_____
керівник роботи _Бленда_ Наталія Олександрівна, доктор філософії, доцент_
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від "___"_____20__ року №_____

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи __законодавчі й нормативні акти Верховної Ради України; Кабінету Міністрів України; матеріали Пенсійного фонду України; Державної служби статистики України_____
_____

4. Перелік питань, які потрібно розробити
_РОЗДІЛ 1. СИСТЕМА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ_____
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ_____
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ_____
_____

5. Перелік графічного матеріалу
_____8 рисунків та 8 таблиць_____
_____

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів проекту	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	15.09.2023	
2.	Одержання індивідуального завдання	15.09.2023	
3.	Складання календарного плану написання кваліфікаційної роботи	17.09.2023	
4.	Підготовка до виконання кваліфікаційної роботи - підбір та вивчення літератури - участь у виконанні науково-дослідних робіт - виконання курсових робіт - інші заходи		
5.	Уточнення теми кваліфікаційної роботи та календарного плану-графіка, виходячи зі специфіки базового підприємства, установи	15.12.2023	
6.	Підготовка: - першого розділу - другого розділу - третього розділу - висновків		
7.	Доопрацювання кваліфікаційної роботи з урахування зауважень наукового керівника	29.11.2024	
8.	Написання та оформлення роботи в остаточному варіанті	01.12.2024	
9.	Перевірка роботи на академічний плагіат	06.12.2024	
10.	Одержання відгуку наукового керівника	09.12.2024	
11.	Попередній захист роботи на кафедрі	11.12.2024	
12.	Затвердження роботи завідувачем кафедри	12.12.2024	
13.	Одержання рецензії	13.12.2024	
14.	Захист кваліфікаційної роботи	20.12.2023	

Студент _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

на кваліфікаційну роботу магістра «Оцінка сучасного стану формування багаторівневої системи пенсійного забезпечення в Україні»

студентки факультету економіки та підприємництва
Уманського національного університету садівництва
Шаманської Світлани Миколаївни

Розвиток та реформування системи пенсійного забезпечення в Україні − це ключова проблема, яка вимагає негайної уваги та дієвих заходів. Забезпечення належних пенсійних виплат має важливе значення для підтримки гідного життя пенсіонерів і стабільності соціального середовища в країні.

Питання пенсійного забезпечення стає однією з найбільш актуальних соціально-економічних проблем. Сучасні пенсійні системи перебувають у постійному стані реформування, адаптуючись до нових викликів соціально-економічного розвитку та вирішуючи проблеми, що виникають через недоліки в організації соціального захисту, нерівномірний розвиток суспільства та зміни в демографічній структурі.

В роботі, яка складається з трьох розділів, досліджено суть пенсійної системи та проблеми формування багаторівнесої системи пенсійного забезпечння на сучасному етапі. Здійснено аналіз сучасного стану системи пенсійного забезпечення в Україні та визначено перспективи розвитку її розвитку в контексті покращення соціального захисту населення. Об'єм роботи - 61 друкований аркуш. Робота містить 8 таблиць та 8 рисунків. Кількість використаних наукових праць та електронних джерел становить 63 найменування.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження комплексне дослідження формування багаторівневої системи пенсійного забезпечення в Україні та та визначення перспектив її розвитку в контексті покращення соціального захисту населення.

Перший розділ кваліфікаційної роботи – теоретичний. У ньому визначено

суть пенсійної системи, її розвиток, реформування та становлення багаторівневої системи пенсійного забезпечення в Україні.

У другому розділі здійснено оцінку стану системи пенсійного забезпечення в Україні, проаналізовано показники роботи органів Державного пенсійного фонду та діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні.

В третьому розділі узагальнено світовий досвід пенсійного забезпечення населення та запропоновано напрями розвитку пенсійної системи.

Анотація

Кваліфікаційна робота магістра присвячена дослідженню сучасного стану функціонування та проблем становлення багаторівневої системи пенсійного забезпечення в Україні. В роботі визначено перспективи розвитку пенсійного забезпечення в контексті покращення соціального захисту населення на основі світового досвіду.

Ключові слова: пенсійна система, пенсійне забезпечення, пенсіонери, пенсійний вік. багаторівнева система, недержавні пенсійні фонди.

The summary

The master's qualification work is devoted to the study of the current state of functioning and problems of formation of a multi-level pension system in Ukraine. The work identifies the prospects for the development of pension provision in the context of improving social protection of the population based on world experience.

Key words: pension system, pension provision, pensioners, retirement age. multi-level system, non-state pension funds.

ЗМІСТ

ВСТУП 7

РОЗДІЛ 1. СИСТЕМА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ 9

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ 20

2.1. Оцінка пенсійного забезпечення в Україні 20

2.2. Основні показники роботи органів Пенсійного фонду 26

2.3. Діяльність недержавних пенсійних фондів в Україні 31

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ 39

ВИСНОВКИ 53

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 55

ВСТУП

Пенсійне забезпечення є тодним з основних атрибутів соціально-економічної політики будь-якої сучасної цивілізованої держави. Завданням переважної більшості пенсійних систем є створення відповідних умов для забезпечення майбутнього добробуту всіх пенсіонерів, забезпечення скорочення бідності, недопущення зниження рівня споживання та формування потужного інвестиційного ресурсу для економіки, тобто проведення діяльності для забезпечення надійного соціального захисту громадян.

Питання реформування національної пенсійної системи є важливою запорукою економічної стабільності в державі. Важливість пенсійного забезпечення полягає в соціальній, економічній і моральної відповідальності держави перед громадянами, які закінчили трудову діяльність у зв'язку зі своїм віком. Від того, наскільки ефективною і правильно організованою є пенсійна система в державі, залежить економічне благополуччя населення та стан економіки в цілому. Адже, заданими Державної служби статистики України, третина населення України – пенсіонери.

Однією з найбільших проблем, яку переживають держави в усьому світі, є старіння населення. Україна на сучасному етапі її розвитку не є винятком.

Реформування більшості проблем, що мають соціальне спрямування в Україні, супроводжується низкою суперечностей. Особливо гостро ці суперечності простежуються в системі пенсійного забезпечення, яка становить основу матеріального стану громадян. На даному етапі свого розвитку пенсійне забезпечення в нашій державі можна охарактеризувати відсутністю соціальної справедливості, пенсійної культури, надійних та дієвих фінансових механізмів, які б надавали можливість забезпечити її громадян необхідними коштами. Отже, сучасна вітчизняна пенсійна система не спроможна захистити пенсіонерів від бідності, тому неминучим стає проведення пенсійних реформ, які сприяли б вирішенню як теперішніх, так і майбутніх проблемних питань у цій сфері. [50, с.79].

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є

дослідження теоретико-правових положень функціонування та реформування пенсійної системи та визначення перспектив розвитку пенсійної системи України в контексті покращення соціального захисту населення.

Відповідно до поставленої мети у роботі поставлено і розв‘язано такі завдання:

- розкритисуть пенсійної системита та теоретично - правові засади державного регулювання реформування пенсійної системи;

- проаналізувати динаміку рівня пенсійного забезпечення населення;

- визначити основні показники роботи органів Пенсійного фонду;

- провести аналіз функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні;

- узагальнити світовий досвід пенсійного забезпечення населення та обґрунтувати стратегічні напрями розвитку пенсійної системи з метою забезпечення соціального захисту наседення.

Об’єктом дослідження є процеси формування й функціонування пенсійної системи України, як складової вітчизняної системи соціального захисту населення.

Предметом дослідження є процеси реформування та розвитку пенсійної системи як складника державної системи соціального захисту населення.

Методи дослідження. В процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи економічних досліджень: системно-структурний аналіз (дослідження й виявлення закономірностей, тенденцій та особливостей пенсійного забезпечення); монографічний, порівняльний, статистично-математичний, графічний (оцінка стану пенсійного забезпечення, соціального захисту населення, показників роботи Пенсійного фонду).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі й нормативні акти Верховної Ради України; Кабінету Міністрів України; матеріали Пенсійного фонду України; Державної служби статистики України; наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених.

РОЗДІЛ 1. СИСТЕМА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ

В Україні, зокрема з 2004 р., не припиняються гострі дискусії щодо реформування пенсійного забезпечення. Це зумовлено низкою причин: посиленням процесів старіння українського населення (частка пенсіонерів дуже висока і щороку зростає); зниженням економічної активності, масштабною трудовою міграцією працездатних громадян, поширенням нелегальної зайнятості та отримання тіньових доходів. Простежується також і відсутність одностайності в ухваленні рішень щодо механізмів реалізації пенсійного забезпечення.

Організаційно пенсійне забезпечення є видом соціального забезпечення, що є складовою системи соціального захисту населення. Пенсійне забезпечення посилює економічну безпеку, мінімізуючи соціальні ризики, формуючи додатковий інвестиційний ресурс, що є стратегічно важливим для національної економіки та Української держави.

Пенсійне забезпечення розглядається як особливий складовий елемент соціальної функції держави і водночас як сукупність методів задоволення матеріальних потреб тих верств населення, які, відповідно до чинного законодавства, мають право на отримання пенсії. Пенсійне забезпечення є однією з основних гарантій матеріального забезпечення непрацездатних громадян, оскільки для непрацездатних пенсіонерів пенсія фактично стає основним джерелом їх існування [51, с.66].

Рівень пенсійного забезпечення є показником економічного та соціального становища населення країни. З виходом на пенсію людина втрачає поточні джерела прибутку і в перехідній економіці розраховує на державну систему пенсійного забезпечення. Пенсіонери становлять значну частину населення суспільства, і держава не може не звертати увагу на таку численну категорію громадян. Уряд гарантує соціальну захищеність пенсіонерам виплатою пенсій, а також регулярного перегляду їх розмірів у зв’язку із

збільшенням вартості мінімального споживчого кошика.

В умовах переходу до ринкових відносин проблема ефективного пенсійного забезпечення стає однією з найгостріших. За роки незалежності України, проблеми пенсійного забезпечення набули актуального характеру.

Пенсійне забезпечення в Україні є державною системою і є основною складовою системи соціального захисту населення. Під пенсійним забезпеченням розуміють сукупність правових і фінансових відносин та організаційних заходів, спрямованих на зниження рівня бідності та надання громадянам матеріального забезпечення в старості, у разі постійної втрати доходу внаслідок втрати працездатності [24].

Пенсійне забезпечення − це процес фінансової підтримки осіб, безпосередньо пов'язаний з їхньою трудовою діяльністю, що визначається розміром пенсії, стажем та умовами праці.

Реалізація цілей пенсійного забезпечення здійснюється у пенсійній системі. Пенсійна система України – сукупність створених в Україні правових, економічних і організаційних інститутів і норм, метою яких є надання громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсії [3].

Система пенсійного забезпечення охоплює непрацездатних громадян похилого віку, інвалідів, осіб, які втратили годувальника, виплати яким проводяться у формі пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, компенсаційних виплат, додаткових пенсій та державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам. Кошти на реалізацію Державної пенсійної програми формуються за рахунок надходжень від: обов’язкових внесків підприємств, установ, організацій; обов’язкових внесків громадян; коштів Державного бюджету та фондів соціального страхування; інших надходжень.

Пенсійна система є важливим елементом фінансової системи будь-якої розвинутої держави, від якої залежить як добробут громадян, так і ефективність функціонування економіки. Головна інтегративна роль пенсійної системи − це реалізація у повному обсязі загальнодержавних інтересів у сфері

соціального захисту [1].

Поняття «пенсійна система» розглядалося у великій кількості теоретичних напрацювань у науковій літературі, проте дослідження тривають, оскільки у процесі функціонування модель пенсійної системи вимагає постійного удосконалення і, як наслідок, її зміст та структурне наповнення змінюються.

У наукових дослідженнях і в офіційних документах більш вживаним є вузьке тлумачення терміну «пенсійна система». Так, відомий економіст М. Б. Ріппа [44] розглядає пенсійну систему держави як економічний механізм (багатокомпонентну, економічну систему та специфічний комплекс економічних відносин та фінансових механізмів відповідно).

Окремої уваги заслуговує позиція О. П. Коваля, який визначає пенсійну систему як сукупність правових, фінансово-економічних і організаційних відносин та інститутів, що реалізують пенсійні схеми для надання громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсійних виплат [16, с. 10]. Науковці І.В. Жмурко [12, с. 305] та О. А. Линдюк [22] дійшли висновку, що пенсійна система – це інститут, який об'єднує економічні, соціальні та правові інститути. Стеченко Д. М. також вважає, що пенсійна система є складним комплексом трьох інститутів (економічного, соціального, правового), за допомогою яких здійснюється формування пенсійних фондів і створюються умови для пенсійного забезпечення непрацездатного населення [54, с.19].

Враховуючи цілісний підхід до пенсійної системи, здатної впливати на її структурні елементи та взаємодіяти з суспільством та іншими системами, найбільш повне визначення повинно включати і елементи, і зв'язки, і властивості, і ціль цієї системи. Переважна більшість науковців вважає пенсійну систему сукупністю певних стосунків, механізмів, інститутів, які виникають між відповідними суб‘єктами й чітко регламентуються встановленими нормами.

Враховуючи погляди науковців на визначення та розуміння пенсійної системи, узагальненим є визначення пенсійної системи України як

нормативно-врегульованої сукупності правових відносин між державою та визначеною категорією осіб з приводу їх матеріального забезпечення в результаті наявності підстав, передбачених законом.

Пенсійна система за своєю структурою та змістом є складним комплексом інститутів, відносин та механізмів, за допомогою яких формуються пенсійні фонди та створюються відповідні умови для пенсійного забезпечення непрацездатного населення. Невід'ємною складовою пенсійної системи є пенсійне забезпечення. Основними елементами пенсійного забезпечення є пенсійні внески (як джерело накопичення коштів) та пенсії (як спосіб розподілу накопичених коштів) [12, с. 303].

Інститут пенсійного забезпечення в системі державного управління має на меті забезпечити ефективне функціонування пенсійної системи. Державне регулювання, за визначенням В. Ф. Золотарьова — це здійснення державою у сфері соціальних, економічних, політичних, духових та інших суспільних процесах, для їх упорядкування, комплексних заходів (організаційних, правових, економічних тощо), встановлення загальних правил, норм поведінки суспільства з метою запобігання негативних явищ [15, с. 138].

Інструментами правових методів державного регулювання в сфері пенсійного забезпечення є: Конституція України; закони України; укази і розпорядження Президента України; постанови та інші акти Верховної Ради України; постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України; нормативноправові акти центральних органів виконавчої влади та нормативні документи пенсійних фондів (рис.1.1) [58, с.77-78].

Державне регулювання та нагляд, що здійснюється у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування реалізовуються шляхом проведення єдиної та ефективної державної політики у цій сфері забезпечення реалізації прав громадян на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; створення умов для ефективного функціонування та розвитку системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; забезпечення дотримання суб'єктами системи загальнообов'язкового

державного пенсійного страхування вимог законів, інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; адаптація системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування до міжнародних стандартів.

Рис.1.1. Правові основи пенсійної системи України [18-20, 38-42].

Сучасний стан пенсійного забезпечення України характеризується глибокою кризою, що проявляється в зростаючому дефіциті Пенсійного Фонду України (ПФУ), який фінансується за рахунок держбюджету. Україна є

найбільш швидко старіючою країною світу, і, як наслідок, частка пенсіонерів стрімко зростає, а пенсійні виплати одними із найнижчих в Європі.

Законодавчою основою для функціонування системи пенсійного забезпечення в нашій країні є Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», №1058-IV від 2003 р. Згідно зі ст. 2 якого система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів:

1) державного загальнообов'язкового пенсійного страхування на засадах солідарності та виплати пенсій за рахунок коштів Пенсійного фонду України;

2) загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення, що полягає у спрямуванні частини внесків у державний Накопичувальний пенсійний фонд України на індивідуальні пенсійні рахунки громадян;

3) системи недержавного пенсійного забезпечення для додаткових добровільних пенсійних накопичень громадян у страхових компаніях, недержавних пенсійних фондах та банках [43].

1-й рівень: солідарна система. Всі працюючі люди фінансують пенсії нинішніх пенсіонерів, сплачуючи єдиний внесок на соціальне страхування. Пенсійні кошти на індивідуальних рахунках не накопичуються. Учасник 1-го рівня – Пенсійний фонд України. Резерви складаються з: єдиного соціального внеску (22 %), внесків до Пенсійного фонду та дотацій з державного бюджету.

2-й рівень: обов'язкове фінансування. На додаток до єдиного соціального внеску, із заробітної плати перераховуються кошти на обов'язковий недержавний пенсійний рахунок працівника в одному з недержавних пенсійних фондів (НПФ). Ці кошти призначені виключно для майбутніх пенсійних виплат власника рахунку. Заощаджена сума збільшується за рахунок інвестиційного доходу. Учасники рівня – НПФ/резервні фонди. Заощадження складаються з обов'язкових пенсійних внесків (2-7 % від заробітної плати) та інвестиційного доходу.

3-й рівень: добровільні заощадження. Громадяни та/або їхні роботодавці добровільно сплачують внески на особистий пенсійний рахунок у НПФ. Кошти учасника, якому належить рахунок, збільшуються за рахунок

інвестиційного доходу, з якого учасник отримуватиме пенсію в майбутньому. Той самий рівень членства – НПФ. Заощадження здійснюються за рахунок індивідуальних та інституційних внесків та інвестиційного доходу [2].

Перший та другий рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Другий та третій рівні структури системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему накопичувального пенсійного забезпечення (рис.1.2).

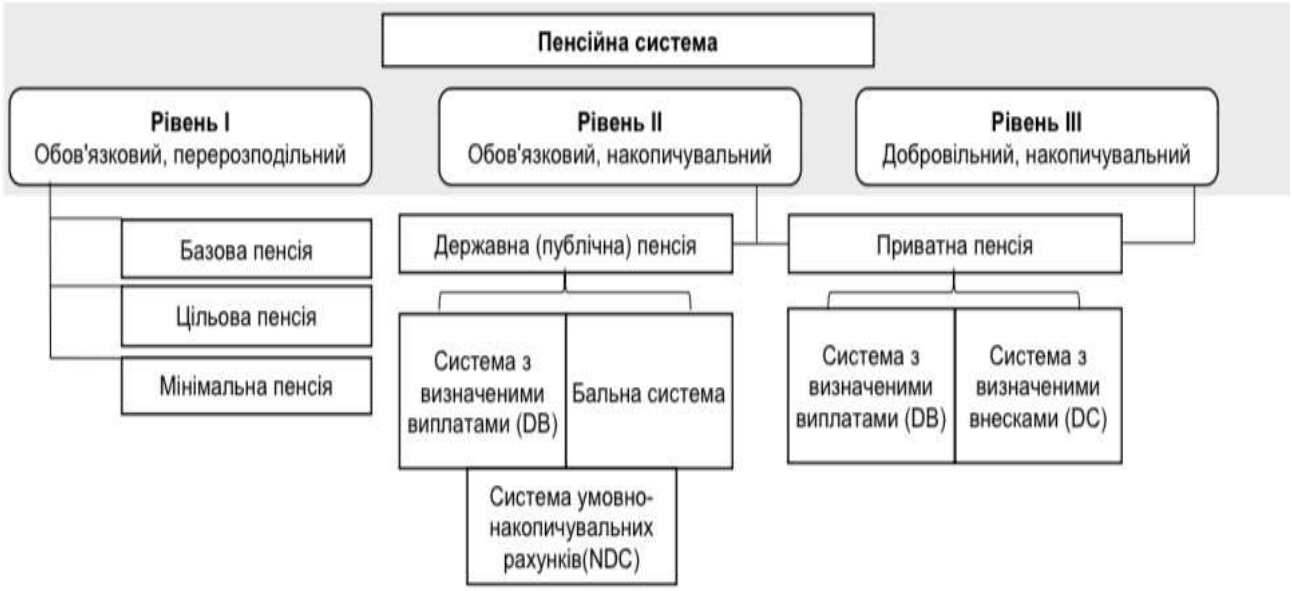

Рис. 1.2. Структура трирівневої пенсійної системи [61, с. 45]

Наразі в Україні діє солідарна пенсійна система, за якої всі працівники сплачують внески на свою пенсію, і жодних заощаджень не робиться. За накопичувальної системи роботодавець перераховує кошти із заробітної плати працівника на індивідуальний пенсійний рахунок або особа добровільно робить внески на індивідуальний пенсійний рахунок в НПФ. Кошти учасника збільшуються за рахунокінвестиційного доходу. Джерелами пенсійних виплат є обов'язкові пенсійні внески (2-7 % від заробітної плати) та інвестиційний дохід (1-й рівень), а також внески фізичних осіб та/або підприємств й інвестиційний дохід (1-й рівень). Наразі в Україні діють лише 1-й та 3-й рівні.

Забезпечення недержавних пенсійних фондів (тобто діяльність

недержавних пенсійних фондів) здійснює учасник або вкладник за умовами пенсійного контракту як сплату пенсійних внесків задля отримання у майбутньому пенсійних виплат. Джерелами фінансування таких пенсійних внесків є прибуток суб'єктів господарювання, заробітна плата фізичних осіб. Пенсійні внески вкладників, що надходять у недержавні пенсійні фонди обліковуються на індивідуальних пенсійних рахунках учасників. Сукупність пенсійних внесків та інвестиційного доходу від них формують пенсійні накопичення окремого учасника такого недержавного фонду. Пенсійні внески до недержавних пенсійних фондів надходять:

1) від юридичних осіб: – засновників недержавних пенсійних фондів; – роботодавців-платників; – професійних об'єднань;

2) від фізичних осіб: – учасників, які є вкладниками; – третіх осіб (подружжя, діти, батьки); – фізичних осіб-підприємців;

3) як переведені пенсійні кошти фізичних осіб з інших фінансових установ (страхової компанії, банку, іншого недержавного фонду) [36].

Загалом, недержавне пенсійне забезпечення в Україні сприяє створенню конкурентоспроможної та стабільної пенсійної системи, яка забезпечує громадянам можливість вибору та гарантує їхнє фінансове забезпечення в пізньому віці. Розвиток недержавного пенсійного забезпечення може відкрити нові можливості для громадян та підприємств. Залучення приватних пенсійних фондів може сприяти розширенню інвестиційних можливостей та зростанню капіталу, що стимулює економічний розвиток країни. Крім того, конкуренція між різними пенсійними фондами може підвищити якість послуг та забезпечити кращі умови для учасників пенсійної системи [25].

За сучасних умов стан загальнообов'язкового пенсійного забезпечення в Україні є критично проблемним, складним та непрозорим, як з погляду правового регулювання, так і з погляду організації фінансових потоків.

Пенсійна реформа в Україні, крім нових вимог до пенсійного віку і страхового стажу, призвела до комплексних змін в системі пенсійного забезпечення і процедурі нарахування та індексації пенсій.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій» [39] впроваджено пенсійну реформу з 1 жовтня 2017 року – частково, а з 1 січня 2018 року – у повному обсязі. Запроваджено різні правила призначення пенсії за віком на перехідний період 2017–2019 рр., гнучкого «коридору» пенсійного віку (60–63–65 років). Згідно зі статтею 26 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" право на призначення пенсії за віком мають чоловіки та жінки після досягнення 60, 63 або 65 років. Вік виходу на пенсію визначає набутий особою страховий стаж [43].

Щоб знизити демографічне навантаження на солідарну пенсійну систему, був запроваджений гнучкий «коридор» пенсійного віку 60/63/65 років, разом з поступовим підвищенням на 10 років мінімального стажу, що дає право на призначення пенсії за віком:

- після досягнення віку 60 років – особам, які матимуть у 2018 році 25 років страхового стажу, який буде підвищуватись на 12 місяців щорічно до досягнення страхового стажу не менше 35 років у 2028 році;

- після досягнення віку 63 роки – особам, які матимуть у 2018 році 15 - 25 років страхового стажу, який буде підвищуватись на 12 місяців щорічно, щоб досягти страхового стажу відповідно від 25 до 35 років з 1 січня 2028 року;

- після досягнення віку 65 років – особам, які матимуть 15 років страхового стажу, але не матимуть 16 років страхового стажу (вимога для виходу на пенсію у 63 роки) в 2019 році, і, відповідно, матимуть страховий стаж від 15 до 25 років з 1 січня 2028 року.

- особи, які мають менше 15 років страхового стажу, матимуть право лише на призначення державної соціальної допомоги після досягнення 65 років [40].

По суті, через збільшення вимог до страхового стажу, українці щороку будуть виходити на пенсію за новими правилами (табл. 1.1) [45].

Таблиця 1.1

Вік виходу на пенсію та кількість необхідного страхового стажу згідно стратегії до 2028 р.

Рік виходу на пенсію	Необхідний стаж для призначення пенсії після досягнення зазначеного віку		
	60 років	63 роки	65 років
2018	не менше 25років	від 15до 25 років	15 років
2019	не менше 26 років	від 16 до 26 років	від 15 до 16 років
2020	не менше 27 років	від 17 до 27 років	від 15 до 17 років
2021	не менше 28 років	від 18 до 28 років	від 15 до 18 років
2022	не менше 29 років	від 19 до 29 років	від 15 до 19 років
2023	не менше 30 років	від 20 до 30 років	від 15 до 20 років
2024	не менше 31 років	від 21 до 31 років	від 25 до 21 років
2025	не менше 32 років	від 22 до 32 років	від 25 до 22 років
2026	не менше 33 років	від 23 до 33 років	від 25 до 23 років
2027	не менше 34 років	від 24 до 34 років	від 25 до 24 років
2028	не менше 35 років	від 25 до 35 років	від 15 до 25 років

Офіційно пенсійний вік для чоловіків і жінок залишається на колишньому рівні – 60 років, однак вимогу до стажу збільшено. Тож до 2028 року для виходу на пенсію у 60 років потрібно буде мати 35 років стажу. За відсутності необхідного страхового стажу, вік виходу на пенсію збільшується. Якщо особа віком до 65 років має менше 15 років страхового стажу, вона не зможе отримувати пенсію. Замість неї – соціальна допомога, розмір якої залежить від рівня доходів сім'ї пенсіонера.

Так, для отримання пенсії після досягнення у 2023 році 60 років необхідно мати не менше 30 років страхового стажу, після досягнення 63 років – не менше 20 років, 65 – не менше 15.

Окремим категоріям громадян можуть призначатись пенсії за віком до досягнення віку 60 років:

- на пільгових умовах – особам, які працювали на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці, на інших роботах із шкідливими і важкими умовами праці або в окремих галузях виробництва (частини перша – третя статті 114 Закону України "Про загальнообов'язкове

державне пенсійне страхування”);

- достроковi – особам, які мають особливий статус, зокрема учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни, членам сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України; багатодітним матерям та матерям дітей з інвалідністю з дитинства або тяжко хворих дітей; громадянам, яким на час звільнення у зв’язку із скороченням чисельності або штату працівників або за станом здоров’я залишилося не більше ніж півтора року до досягнення пенсійного віку (стаття 115 Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”);

- зі зменшенням пенсійного віку – учасникам ліквідації та постраждалим внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС (стаття 55 Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”).

Такий підхід є доволі дискусійним. По перше, молоді особи, з огляду на тривалість навчання, просто не встигатимуть заробити 35 років стажу до досягнення 60-річного віку, а особи зрілого віку, вже не матимуть змоги істотно змінити свою кар’єру.

По друге, обмеження права на мінімальну пенсію пропорційно прожитковому мінімуму не стимулюватиме відкладення виходу на пенсію, оскільки свій пенсійний дохід особа доповнюватиме заробітною платою, бо знято обмеження на виплату пенсій працюючим пенсіонерам.

По третє, для усіх, у кого розмір пенсії є нижчим за прожитковий мінімум, або кому відмовлено у призначенні пенсії, існує можливість звернутися за соціальною допомогою малозабезпеченим. З огляду на недосконалості процедури перевірки доходів, яка має переважно формальний характер, довести право на допомогу не є складно. Як результат, збільшиться кількість одержувачів і зростуть видатки на соціальну допомогу малозабезпеченим. Пропоновані дії впливають на зменшення потоків страхових відшкодувань і збільшать роль державного бюджету у фінансуванні пенсій, а не Пенсійного фонду.

Пенсійна реформа в Україні передбачила зміни в структурі права дострокового виходу на пенсію за так званою вислугою років, а також скасування додаткових пенсій для окремих категорій працівників. Так, з 2018 року скасовано особливі умови виходу на пенсію для певних категорій працівників, переважно державних службовців (за винятком ветеранів збройних сил/військовослужбовців). Пенсії до досягнення 60 років призначаються на термін безстроково, їх розмір обчислюється згідно зі статтями 27, 28 Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" – залежно від тривалості набутого страхового стажу та заробітної плати, з якої сплачено страхові внески.

Процес реформування пенсійної системи України триває. Останнім часом досить актуальним є питання впровадження реформи пенсійної системи, яка б стла не лише дієвою складовою частини соціально-економічної стратегії країни, а й дієвим механізмом забезпечення ефективної системи соціального захисту громадян України. Враховуючи наявність старіння населення та демографічної кризи, постає питання щодо ефективності існуючої системи пенсійного забезпечення в нашій державі.

У 2025 році в Україні планується пенсійна реформа, яка складається із реформи солідарних пенсій, запровадження обов'язкової накопичувальної пенсії і впровадження нової формули розрахунку пенсії. Законопроєкт передбачає обов'язкову участь у системі накопичувального пенсійного забезпечення працюючих осіб до досягнення ними 55 років та обов'язкову сплату роботодавцями пенсійних внесків на користь таких найманих працівників за ставками 1%, 1,5%, 2% від суми заробітної плати працівників. Тобто, роботодавці робитимуть внески на працівників в уповноважений державний пенсійний фонд. У перший рік запуску системи 1%, у другий — 1,5%, у третій і в подальшому — 2%. Чим більша сума внесків, тим меншим для роботодавця буде ЄСВ. Держава відраховуватиме громадянину такі ж суми. Із 2027 року працівник зможе вибрати недержавний пенсійний фонд. Туди ж на нього продовжать нараховувати внески [46].

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Оцінка пенсійного забезпечення в Україні

Дослідження показників розвитку пенсійної системи та пенсійного забезпечення дає змогу зрозуміти проблеми чинної пенсійної системи в Україні, матеріального забезпечення осіб, які цього потребують. Такими особами є люди похилого віку, особи з інвалідністю тощо фінансове забезпечення старості яких залежить від можливостей пенсійної системи та їх трудового вкладу через напрацьований ними свого часу стаж та заробіток [33].

Досліджуючи стан пенсійного забезпечення в Україні, ми бачимо динаміку постійного зменшення кількості пенсіонерів. Порівнюючи кількість пенсіонерів у 2022 році й у 2018 році (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та окупованих територій), спостерігаємо зменшення на 782 тис. осіб цієї категорії громадян (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Кількість пенсіонерів усіх категорій станом на 01 січня, тис. осіб

Категорії пенсіонерів	2020	2021	2022	2023	2024	01.012024 +:- до 01.012020
Усього пенсіонерів, тис. осіб	11335	11131	10841	10688	10517	- 818
у тому числі: - за віком	8535	8330	8052	7916	7706	- 829
- по інвалідності	1454	1479	1491	1495	1538	+ 84
- у зв'язку з втратою годувальника	649	641	638	637	659	+10
- за вислугу років	616	604	588	572	551	- 65
- соціальні пенсії	78	73	68	64	59	- 19
- довічне грошове утримання суддів у відставці (при повному і неповному стажі роботи)	3	4	4	4	4	- 1

Проаналізувавши зміну чисельності пенсіонерів протягом 2019–2023 рр., відмічаємо загальне зменшення чисельності пенсіонерів на 818 тисяч осіб за досліджуваний період. Найбільше зниження чисельності пенсіонерів у категорії «за віком», при цьому спостерігається зростання чисельності пенсіонерів, яким призначено виплати по інвалідності. Така ситуація обумовлена погіршенням демографічної ситуації в країні, а також військовою агресією Росії.

Розподіл пенсіонерів по видах призначених пенсій, дає змогу сказати, що пенсію за віком отримує три чверті всіх пенсіонерів (73,27 % на 01.01.2024р. або 7706 тис. осіб), по інвалідності пенсію отримують 14,62% (1538 тис. осіб). Найменшу питому вагу в загальній чисельності пенсіонерів становить особи, що отримують соціальні пенсії (0,56% або 59 тис.осіб) та довічне утримання суддів (0,04% або 4 тис. осіб) (табл. 2.2 і рис. 2.1)

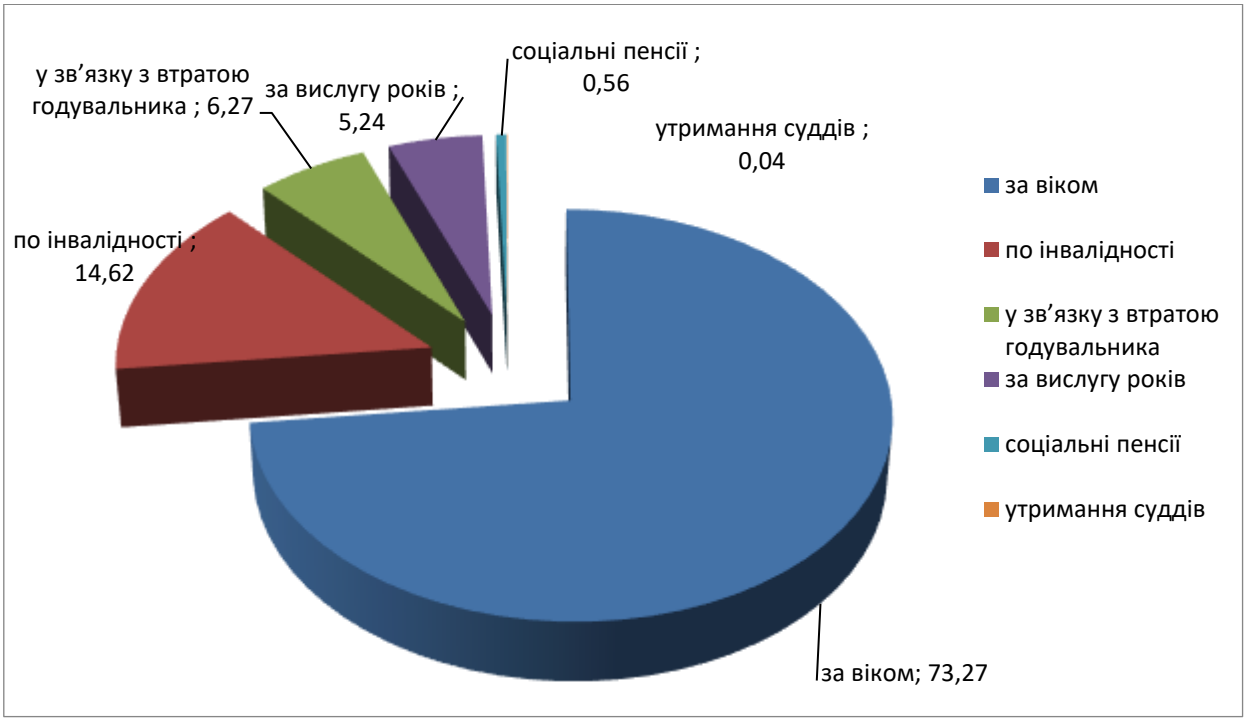

Рис. 2.1. Розподіл пенсіонерів по видах призначених пенсій станом на 1 січня 2023 року, %

Згідно законодавства [41] мінімальний розмір пенсії за віком встановлюється:

- на рівні прожиткового мінімуму за наявності страхового стажу 30 років (для жінок) і 35 років (для чоловіків);

- на рівні 40% мінімальної заробітної плати, але не нижче прожиткового мінімуму, починаючи з 1 січня 2018 р., для осіб, які матимуть 30/35 років страхового стажу після досягнення ними віку 65 років.

- за відсутності передбаченого страхового стажу, пенсійні виплати зменшуються пропорційно наявному страховому стажу.

Станом на 1 січня 2024 року середній розмір пенсій становить 5385,25 грн, що на 762,66 грн (16,5%) більше порівняно із даними на початок 2020 року (таблиця 2.2) .

Таблиця 2.2

Середній розмір призначеної місячної пенсії пенсіонерів усіх категорій на початок року, грн

Показники	2020	2021	2022	2023	2024	01.01.2024 у % до 01.01.2020
Середній розмір призначеної місячної пенсії, усього	**3082,98**	**3507,51**	**3991,53**	**4622,59**	**5385,25**	**174,7**
у тому числі: - за віком	3064,77	3538,97	3944,81	4522,98	5247,94	171,2
- по інвалідності	2641,07	2859,48	3269,78	3790,71	4030,92	152,6
- у зв'язку з втратою годувальника	2916,51	3249,94	3730,71	4416,87	4507,42	154,5
- за вислугу років	4500,49	4763,29	6442,85	8104,90	4769,53	106,0
- соціальні пенсії	1644,25	1786,06	1955,65	2140,03	2451,45	149,1
- довічне грошове утримання суддів у відставці (при повному і неповному стажі роботи)	28702,37	45874,25	67961,39	90822,18	96296,85	335,5

Не дивлячись на деякі позитивні тенденції зо зростання пенсійного забезпечення, розмір пенсійних виплат знаходиться на низькому рівні. Виключення становить довічне грошове утримання суддів у відставці (при повному і неповному стажі роботи), що у на початок 2024 року у 18 разів

перевищує середній розмір призначеної місячної пенсії по Україні. Найменший рівень пенсійних виплат спостерігаємо по соціальних пенсіях – в середньому 2451,45 грн на кінець 2023 року.

Дані про розподіл одержувачів пенсій за розмірами пенсійних виплат станом на 01.січня 2020, 2022 та 2023 років представлено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Розподіл одержувачів пенсій за розмірами пенсійних виплат станом на кінець року

Розмір призначеної місячної пенсії, грн	Кількість пенсіонерів, які одержують пенсію, осіб, на 31 грудня			У % до загальної кількості пенсіонерів, на 1 січня		
	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
до 2000 грн включно	1377911	7157	64601	13,3	2,1	0,6
від 2001 грн до 3000 грн	3853231	4067577	3058670	35,5	38,1	29,1
від 3001 грн до 4000 грн	2303393	2515573	2234970	21,3	23,5	21,3
від 4001 грн до 5000 грн	1056781	1218845	1567785	9,8	11,4	14,9
від 5001 грн до 10000 грн	1668310	2040330	2439503	15,4	19,1	23,2
понад 10000 грн	511396	776328	1151008	4,7	7,3	10,9

Аналізуючи чисельність пенсіонерів за розмірами отримуваних пенсійних виплат у 2021-2022 роках відмічаємо, що 35,5% у 2021р. та 38,1% у 2022 р. пенсіонерів отримували місячну пенсію в межах 2000-3000грн, що є найбільшою часткою у структурі одержувачів пенсій. У 2023 році їх чисельність зменшилась до 3059670 осіб, що на 24,8% менше порівняно із 2022 роком, відповідно, зменшилась іх частка до 29,1%.

У 2023 році структура за розмірів виплат змінилась під впливом реформ направлених на зростання пенсійних виплат: збільшення пенсій, збільшення рівня оплати праці(відповідно збільшує нарахування пенсій, індексація пенсій, враховуючи рівень інфляції).

У 2023 році значно зменшиласть чисельність пенсіонерів, що отримували до 2000 грн – 0,6%, що значно менше порівняно із 2021 роком за який частка отримувачів пенсії до 2000 грн становила 13,3%. При цьому,

значно збільшилась частка пенсіонерів, що отримують пенсію вище середньої: 5000-10000 грн – 23,2%, більше 10000 грн -10,9% на кінець 2023 року.

Проте рівень пенсійного забезпечення основної чисельності пенсіонерів залишається низьким, про що свідчать дані таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Порівняння прожиткового рівня та пенсійних виплат станом на 01 січня

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	01.01.2024 +:- до 01.01.2020
Розмір прожиткового мінімум для непрацездатних осіб, грн.*	1638,00	1769,00	1934,00	2093,00	2361,00	+ 723,00
Середній розмір пенсійних виплат, грн.	3082,98	3507,51	3991,53	4622,59	5385,25	+2302,27
Відношення пенсійних виплат до прожиткового мінімуму,%	188,2	198,3	206,4	220,9	228,1	+39,8
Ланцюговий індекс прожиткового рівня, %**	109,4	108,0	109,3	108,2	112,8	-
Ланцюговий індекс розміру пенсійних виплат,%	-	113,7	113,8	115,8	116,5	-

*- мінімальна пенсія встановлена відповідно до розміру прожиткового мінімум для непрацездатних осіб;
**- прожитковий мінімум для непрацездатних осіб, на 01.01.2019 – 1497,00грн

За даними таблиці спостерігаємо що рівень середнього розміру пенсійних виплат найже вдвічі перевищує прожитковий мінімум для непрацездатних осіб, проте за даними таблиці 2.3 третина одержувачів пенсій отримує виплати на рівні прожиткового мінімуму або нижче.

Зазначимо, що мінімальна пенсія за досліджуваний період встановлювалась на рівні розміру прожиткового мінімум для непрацездатних осіб. За даними статистики, 70283 пенсіонерів (0,7% від загальної кількості) на 01.01.2023 року отримували пенсії нижче прожиткового рівня.

Поточний стан пенсійної системи в державі не дозволяє забезпечити достойний рівень життя літнім людям та породжує низку негативних соціальних та економічних наслідків. На даний момент рівень пенсійного забезпечення в країні є одним із найнижчих у Європі, а пенсія в державі часто виступає синонімом бідності.

2.2. Основні показники роботи органів Пенсійного фонду і соціального захисту населення

Пенсійний фонд України – центральний орган виконавчої влади, основними завданнями якого є: реалізація державної політики з питань пенсійного забезпечення й ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов‘язковому державному соціальному страхуванню; внесення пропозицій Міністрові соціальної політики щодо забезпечення формування державної політики із зазначених питань; виконання інших завдань, визначених законом [38].

Пенсійний фонд України є учасником системи пенсійного забезпечення, який функціонує на першому рівні, який складають солідарні пенсійні системи, де акумулюються та використовуються фінансові ресурси.

За рахунок Пенсійного фонду виплачуються базові пенсії (фактично йдеться про, дію за принципом моментальних виплат). Пенсії будуть виплачуватися пенсіонерам за рахунок внесків, що сплачуються сьогоднішніми працюючими. Пенсійний фонд здійснює персоніфікований облік сплати внесків, накопичує внески на індивідуальних рахунках, а також призначатиме й буде виплачувати пенсії. Розмір відрахувань окремого працівника не впливатиме на розмір його майбутньої пенсії. В цьому і полягає основне протиріччя солідарної системи — працівники не зацікавлені в збільшенні та систематичності своїх внесків до державного Пенсійного фонду.

Доходи бюджету Пенсійного фонду України будь-якого рівня необхідно ув’язувати з його видатками. Загалом у державі це порівнюється під час складання бюджету Пенсійного фонду України, що є самостійним фінансовим документом. Саме він забезпечує єдність і обґрунтованість складових елементів, регулює обсяги доходів і видатків на пенсійні виплати та інші потреби. Основними напрямами використання коштів Пенсійного фонду є виплати пенсій, надання деяких соціальних послуг, зокрема допомога на поховання, фінансування адміні-стративних виплат, пов’язаних із виконанням

функцій пенсійного фонду, оплата послуг за доставку пенсій, формування резервів коштів та ін. На рисунку 2.2 відображено джерела доходів і видатків Пенсійного фонду України.

Рис. 2.2. Джерела доходів та видатків Пенсійного фонду України [13, с.19].

Порушення принципів економічної залежності видатків споживання від отриманих доходів та внутрішнього валового продукту (ВВП) за формування бюджету Пенсійного фонду зумовило значні обсяги його дефіциту та спричинило суттєву зміну структури доходів і видатків бюджету Пенсійного фонду [22].

Більшість пенсій фінансується за рахунок надходжень від єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ), який сплачують роботодавці, самозайняті особи та фізичні особи—підприємці (ФОПи). Роботодавці сплачують за найманих працівників ЄСВ у розмірі 22%

від фонду оплати праці працівників за рахунок власних коштів. Із цих 22% близько 86% розподіляється на пенсійне страхування. Самозайняті особи та ФОПи сплачують ЄСВ самостійно, базуючись на мінімальній зарплаті, якщо не мають найманих працівників.

Через повномасштабне вторгнення близько 14,2% населення є безробітними. Наразі в Україні спостерігається скорочення кількості офіційно працевлаштованих людей. За даними Пенсійного фонду України, протягом січня—червня 2024 року кількість застрахованих осіб (платників ЄСВ) зменшилася на 103 тис., і станом на 1 липня становила 10,7 млн осіб. У результаті співвідношення застрахованих осіб і пенсіонерів досягло 1:1, що означає, що один працюючий забезпечує пенсію для одного пенсіонера (втім, це співвідношення тримається на низькому рівні — близько 1,1 — уже понад десять років).

Проаналізуємо динаміку доходів і видатків бюджету Пенсійного фонду України протягом 2019–2023 рр., яка наведена в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Динаміка бюджету Пенсійного фонду України за 2019- 2023 роки

Показники, млн.грн.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023р.	відношення 2023р. до 2019р.,%
Доходи	353947,8	434956,7	466259,6	512765,0	620423,1	175,3
Видатки	358604,6	435942.3	479343,3	520945,1	590098,4	164,6
Різниця (дефіцит, профіцит) коштів	-4656,2	-985,6	-13083,7	-8180,1	30324,6	-

Згідно з даними, наведеними в табл. 2.5, бачимо, що у 2019–2023 рр. збільшився розмір як доходів, так і видатків бюджету Пенсійного фонду України на 75,3% та 64,6% відповідно.

Водночас зазначимо, що органи Пенсійного фонду лише у 2023 році спрацювали без показників дефіциту, за 2019 – 2022 роки відмічаємо дефіцит

бюджету Пенсійного фонду. Впродовж досліджуваного періоду спостерігається негативна тенденція збільшення видатків бюджету, особливо у 2019-2022 роки, що пояснює дефіцит Пенсійного фонду.

Дефіцит бюджету ПФУ, а отже і пенсійної системи України покривається за рахунок трансфертів з бюджету України.

Зростання обсягів залучених Пенсійним фондом бюджетних позичок, запровадження норми щодо їх списання є свідченням поглиблення проблем, пов'язаних з розбалансуванням бюджету фонду. За таких умов Пенсійний фонд замість перетворення відповідно до норм Закону [42], в самоврядну, самоокупну організацію трансформується у державний фонд, який дотується з державного бюджету. Недоотримання Пенсійним фондом страхових внесків спричинено наявністю пільг та високими темпами скорочення як застрахованих осіб, так і страхувальників [9].

Дефіцит коштів у Пенсійному фонді України спричинив значні зовнішні проблеми, які є наслідком соціально-економічних перетворень у країні..Слід зазначити, що доходи Пенсійного фонду складаються з власних надходжень та співфінансування з державного бюджету. З Державного бюджету України у 2023 році на фінансування пенсійних та інших запланованих виплат надійшло 210,4 млрд грн

За 2023 рік Пенсійним фондом України забезпечено виплату пенсій та грошової допомоги в повному обсязі по всіх регіонах України (за виключенням Автономної Республіки Крим та непідконтрольних територій Донбасу). Фінансування виплат проводилось відповідно до графіка поденного фінансування виплати пенсій та грошової допомоги, погоджених Міністерством соціальної політики України.

Згідно з оперативними даними загальна сума видатків на пенсійні та інші заплановані виплати склала 590,0 млрд грн, проти 520,9 млрд грн відповідного періоду минулого року. Виплата пенсій здійснювалась через поточні рахунки у банках та через поштові відділення.

Фінансування забезпечувалось за рахунок законодавчо визначених

джерел доходів. За оперативними даними до бюджету Пенсійного фонду України за 2023 рік з усіх джерел фінансування надійшло 620,4 млрд грн, з яких власні доходи склали 403,6 млрд грн, (з яких 23,3 млрд грн кошти з Державного бюджету України за деякі категорії застрахованих осіб та покриття недоотриманої суми коштів від застосування розміру єдиного внеску, передбаченого частинами 13 і 14 статті 8 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»), що на 108,6 млрд грн більше у порівнянні з відповідним періодом минулого року.

На рисунку 2.3 наведено динаміку доходів бюджету Пенсійного фонду України за 2019–2023 роки. Як бачимо, сума доходів протягом досліджуваного періоду безперервно зростає.

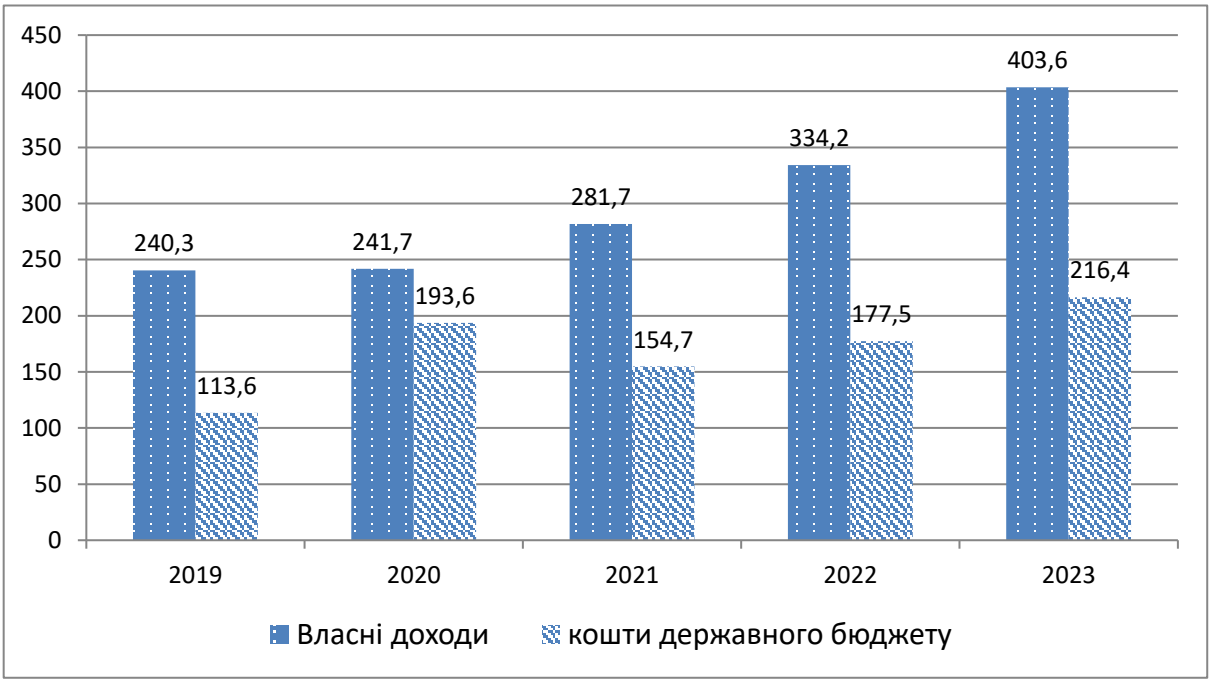

Рис. 2.3. Динаміка доходів бюджету пенсійного фонду України у 2019–2023 роках, млрд. грн

Загалом, за досліджуваний період Пенсійним фондом України забезпечено виплату пенсій та грошової допомоги в повному обсязі по всіх регіонах України. Згідно з оперативними даними загальна сума видатків на пенсійні таінші заплановані виплати в 2023 році склала 590,0 млрд грн, проти

520,9 млрд грн. відповідного періоду попереднього року. За оперативними даними до бюджету Пенсійного фонду України за 2023 рік з усіх джерел фінансування надійшло 620 млрд. грн, з яких власні доходи склали 403,6 млрд грн. Загалом, ми можемо стверджувати, що доходи ПФУ протягом 2019–2023 років постійно зростають, так у 2023 році вони становили 620,0 млрд грн, що на 266,1млрд грн більше ніж у 2018 році. Отже, протягом 2019–2023 років доходи перевищували видаткову частину бюджету ПФУ, але це спричинено виключно покриттям дефіциту бюджету Пенсійного фонду надходженнями з бюджету держави.

2.3. Діяльність недержавних пенсійних фондів в Україні

Пенсійна система третього рівня представлена в Україні діяльністю недержавних пенсійних фондів (НПЗ). Їх створення та функціонування в Україні почалося з 2004 р., після набрання чинності Закону України про «Недержавне пенсійне забезпечення».

Основу такої системи становлять недержавні пенсійні фонди. Недержавні пенсійні фонди (НПФ) – це форма функціонування фінансового посередництва, що з’явилась в Україні порівняно нещодавно.

Згідно з вітчизняним законодавством, «недержавний пенсійний фонд – це юридична особа, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному законами України порядку» [40].

На сучасному етапі розвитку пенсійне забезпечення громадян в Україні фінансується з поточних доходів солідарної системи, що відповідає першому рівню державного пенсійного забезпечення, але такі виплати неспроможні задовольнити навіть базові потреби громадян. Дохід пенсіонера в Україні

здебільшого залежить від фінансової стабільності державного пенсійного фонду. Але оскільки коефіцієнт заміщення в солідарній пенсійній системі 1-го рівня зменшується (через демографічну ситуацію та тенденції на ринку праці), зростатиме питома вага частини пенсійного доходу з додаткових систем добровільного чи обов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення. Саме тому, у майбутніх українських пенсіонерів не залишиться іншого вибору, крім працювати довше, витрачати менше та заощаджувати більше [28].

Пенсія в результаті недержавного пенсійного забезпечення розглядається як додатковий вид пенсійного забезпечення, що здійснюється шляхом укладення договору з недержавним пенсійним фондом або роботодавцем, або фізичною особою.

Системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні ставить за мету доповнити солідарну систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та забезпечити гідний рівень життя громадянам після виходу на пенсію. Пенсія в результаті недержавного пенсійного забезпечення розглядається як додатковий вид пенсійного забезпечення, що здійснюється шляхом укладення договору з недержавним пенсійним фондом або роботодавцем, або фізичною особою.

В основу її діяльності покладено чотири базові принципи функціонування:

1. Добровільна участь у недержавному пенсійному фонді з метою додаткового накопичення коштів до настання пенсійного віку.

2. Економічна та соціальна зацікавленість роботодавців і працівників у недержавному пенсійному забезпеченні.

3. Інвестиційна діяльність не може бути інтересом вкладників, так як метою інвестування активів є, перш за все, збереження заощаджень громадян у пенсійних активах.

4. Необхідність державного регулювання і контролю за діяльністю недержавних пенсійних фондів (НПФ).

Система добровільного недержавного пенсійного забезпечення окрім

створення додаткових джерел пенсійних виплат, акумулює довгострокові джерела інвестиційних ресурсів, здешевлює кредити та підвищує ліквідність фінансового ринку. Це робить її привабливою як для громадян, так і для фінансової складової держави.

Недержавний пенсійний фонд (НПФ) – це фінансова установа, яка не веде підприємницької діяльності, але зобов’язана законом здійснювати три види статутної діяльності: накопичення пенсійних внесків учасників, інвестування пенсійних внесків в доходні активи; здійснення пенсійних виплат.

Активи недержавних пенсійний фондів формуються за рахунок пенсійних внесків та прибутку (збитку), отриманого від їх інвестування. Управляти активами може компанія з управління, банк щодо активів створеного ним корпоративного пенсійного фонду, якщо він не виконує функції зберігача, а також Національним банком України (НБУ) щодо активів, які було створено всередині корпоративного пенсійного фонду.

Основною метою інвестування пенсійних активів є отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат разом із забезпеченням дохідності пенсійних активів вище рівня інфляції та залучення довгострокових інвестиційних ресурсів, необхідних для модернізації економіки.

Сектор недержавних пенсійних фондів складається з двох елементів:

- джерело пенсійних внесків (добровільні внески працівників згідно з договором;

- отримувачі пенсійних внесків (недержавні пенсійні фонди, банки)[54].

Недержавний пенсійний фонд - стандартний інструмент для накопичення в усьому світі. У США та Європі це розповсюджена практика. Такі фонди сприймаються як необхідний елемент пенсійного забезпечення.

Між недержавними пенсійними фондами та іншими неприбутковими фінансовими установами організаціями є багато відмінностей:

- головне джерело надходження коштів – це пенсійні внески та доходи, залучені за рахунок інвестування пенсійних активів.

- діяльність таких організацій здійснюється невідривно від залучення обслуговуючих організацій (адміністратора, який відповідає за облік та розрахунки з учасниками, установами, компанії з управління активами, банказберігача та інших).

Впродовж майже 15 років діяльності недержавних пенсійних фондів результат залишається невтішним – система виявилась не спроможна залучати нових учасників та не дістала поширення через низку економічних та політичних чинників.

Станом на 31.12.2023 в Державному реєстрі фінансових установ міститься інформація про 63 недержавні пенсійні фонди (далі – НПФ) та 19 адміністраторів НПФ. При цьому, слід зазначити, що за даними 19 адміністраторів налічується 56 діючих недержавних пенсійних фондів (рис.2.4).

Рис. 2.4. Територіальний розподіл недержавних пенсійних фондів (НПЗ) станом на 31.12.2023р.(шт.) [37]

Всі ці фонди розміщенні в 8 областях - Херсонській, Полтавській,

Житомирській, Харківській, Львівській, Івано-Франківській, Дніпропетровській та Донецькій областях. Недержавні пенсійні фонди зареєстровано у 8 регіонах України Найбільша кількість НПФ зосереджена у м. Києві – 40, або 71,4% від загальної кількості діючих НПФ [37].

Станом на 31.12.2023 адміністраторами недержавних пенсійних фондів укладено 96,9 тис. пенсійних контрактів, що більше на 0,6 тисяч контрактів порівняно із 2021 роком. Кількість пенсійних контрактів станом на 31.12.2023 збільшилася порівняно з аналогічним періодом 2022 року на 0,8% (0,8 тис. шт.) (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів за 2021-2023 роки [37]

Показники	Станом на 31.12.2021	Станом на 31.12.2022	Станом на 31.12.2023	Темпи приросту, %	
				станом на 31.12.2022/ станом на 31.12.2021	станом на 31.12.2023/ станом на 31.12.2022
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	95,5	96,1	96,9	0,6	0,8
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	890,7	887,8	886,3	-0,3	-0,2
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	3 874,7	4 146,0	4 889,8	7,0	17,9
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	2 618,3	2 819,0	3 043,2	7,7	8,0
у тому числі:					
- від фізичних осіб	425,2	506,7	616,9	19,2	21,7
- від фізичних осіб-підприємців	0,3	0,3	0,3	0,0	0,0
- від юридичних осіб	2 192,4	2 299,6	2 413,5	4,9	5,0
Пенсійні виплати, млн. грн.	1 287,2	1 461,1	1 661,7	13,5	13,7
Кількість учасників, що отримали/ отримують пенсійні виплати, тис. осіб	90,0	91,9	93,8	2,1	2,1
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	2 957,4	3 285,6	4 088,5	11,1	24,4
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	2 428,7	2 683,6	3 403,8	10,5	26,8
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	528,7	602,0	684,7	13,9	13,7

Переважаючим на кінець 2023 року, як і у попередні роки, відмічаємо укладення пенсійних контрактів із фізичними особами. Зокрема, укладено контрактів недержавними пенсійними фондами з вкладниками:

На кінець 2023недержавними пенсійними фондами укладено 96,9 тис.шт пенсійних контрактів , з них:

- з вкладниками – фізичними особами – 90,2 тис. шт.;

- з вкладниками фізичними особами-підприємцями – 0,1 тис. шт.;

- з вкладниками – юридичними особами – 6,6 тис. шт.

Кількість вкладників станом на 31.12.2023 збільшилася порівняно з аналогічним періодом 2022 року на 0,9% (0,8 тис. вкладників) та станом на 31.12.2022 порівняно з аналогічним періодом 2021 року кількість вкладників збільшилася на 0,5% (0,4 тис. вкладників).

Станом на кінець 2023 року загальна кількість учасників недержавних пенсійних фондів становила 886,3 тис. осіб (станом на 31.12.2021 – 890,7 тис. осіб, на 31.12.2022 - 887,8 осіб), з яких отримали отримують пенсійні виплати 93,8тис. осіб або 10,6% від загальної кількості учасників.

За віковою структурою, переважну більшість учасників НПФ у 2023 році становили особи віком від 25 до 50 років, а саме 49,8 %, та особи вікової групи від 50 до 60 років - 25,3%. Частка учасників НПФ вікової групи старше 60 років становила 24,5%, вікової групи до 25 років – 0,5% (табл. 2.7).

Таблиця 2. 7

Чисельність учасників НПФ у розрізі статево-вікових груп станом на 31.12.2023, тис. осіб

Вікова група	жінки	чоловіки	всього	Питома вага,%	
				жінок	чоловіків
до 25 років	1,7	2,3	4,0	42,5	57,5
25-50 років	187,8	253,4	441,2	42,6	57,4
50-60 років	101,1	122,8	223,9	45,2	54,8
старше 60 р.	84,5	132,7	217,2	38,9	61,1
Всього	**375,1**	**511,2**	**886,3**	**42,3**	**57,7**

За даними таблиці 2.9 у кожній віковій групі більшість становлять чоловіки, загалом частка чоловіків становить 57,7% від загальної кількості учасників НПФ. Причому у віковій групі старше 60 років чисельність чоловіків у 1,5 рази перевищує учасників-жінок.

Розмір пенсійних внесків на недержавне пенсійне страхування визначається: а) для учасників – у пенсійному контракті; б) для роботодавців-платників, засновників корпоративного або професійного пенсійного фонду може визначатися у колективному договорі; в) для фізичних осіб, що прийняли рішення щодо перерахування пенсійних внесків з накопичувальної частини до недержавних пенсійних фондів – згідно із законодавством про загальнообов'язкове державне пенсійне забезпечення фізичні особи можуть сплачувати пенсійні внески як у готівковій, так і у безготівковій формах, а юридичні особи – лише у безготівковій, на поточні рахунки недержавних пенсійних фондів у зберігача [36, с. 45].

Пенсійні виплати (одноразові та на визначений строк) станом на 31.12.2023 становили 1661,7 млн. грн., що на 13,7% більше в порівнянні з аналогічним періодом 2022 року, при цьому одноразові виплати зросли на 6,9 %, пенсійні виплати на визначений строк – на 21,0 % [37].

Сума пенсійних внесків станом кінець 2023 року становить 3 043,2 млн. грн., збільшившись на 8,0% (224,2 млн. грн.) в порівнянні з аналогічним періодом 2022 року. Порівняно зі станом на 31.12.2021 сума пенсійних внесків станом на 31.12.2022 збільшилась на 7,7% (200,7 млн. грн.).

На збільшення суми пенсійних внесків станом на 31.12.2023 вплинуло збільшення суми пенсійних внесків від фізичних осіб на 21,7% (110,2 млн. грн.) та від юридичних осіб — на 5,0% (113,9 млн. грн). Проте, у загальній сумі пенсійних внесків за 2023 рік основну частину, або 79,3%, становлять пенсійні внески від юридичних осіб, на які припадає 2 413,5 млн. грн.

Середній розмір пенсійного внеску за 2023 рік на одного вкладника:

- юридична особа (фізична особа – підприємець) - 57304,00 грн;
- фізична особа - 1261,15 грн.

У 2023 році переважними напрямами інвестування пенсійних активів стали державні цінні папери - 49,4% інвестованих активів, грошові кошти на рахунках у банках - 43,0%, облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України - 3,7%, дебіторська заборгованість - 1,2%, об’єкти нерухомості - 0,9%, акції - 0,9%.

Недержавні пенсійні фонди є потужними інвестиційними інвесторами, оскільки можуть мобілізувати додаткові інвестиційні ресурси. Їх діяльність може стати інструментом залучення довгострокових інвестицій у реальний сектор економіки [56].

Метою інвестування пенсійних активів є, насамперед, збереження пенсійних заощаджень громадян. Стратегія інвестування недержавних пенсійних фондів є більш консервативною, ніж у інших фінансових установ. Тому, вже досить тривалий період, основними напрямами інвестування НПФ залишаються державні цінні папери та грошові кошти, розміщені на депозитах.

Потенціал, який закладений в механізмі недержавного пенсійного забезпечення для підвищення ефективності соціально-економічного розвитку країни, реалізований неповністю [62]. Система недержавного пенсійного забезпечення протягом останніх років розвивається досить незначними темпами, що пов’язано із такими проблемами, як недосконала законодавча база, нестабільна економіко-політична ситуація, демографічні проблеми, недовіра населення до НПФ, значне навантаження обов’язкового загальнодержавного пенсійного страхування на юридичних осіб, відсутність єдиної системи розвитку і підтримки інститутів недержавного пенсійного забезпечення тощо.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Наявна пенсійна система в Україні не забезпечує пенсіонерів достатнім рівнем життя, а, отже, не виконує свою принципову функцію. Більшість людей пенсійного віку змушені покладатися на підтримку власних дітей та різні форми урядової допомоги, включаючи житлові субсидії, тощо.

Війна в Україні тільки загострила дану проблему. Мільйони українських громадян виїхали з країни, а значна частина з них ніколи не повернеться назад. Проте, здебільшого люди пенсійного та передпенсійного віку залишаються в Україні. А тому, проблеми солідарної пенсійної системи тільки посиляться. Як результат, існуюча система пенсійного забезпечення може сягнути колапсу в найближчі десятиліття [23].

Основними проблемами функціонування пенсійної системи України на сучасному етапі є [13]:

– стрімке погіршення співвідношення між працездатним та пенсійним віком внаслідок падіння народжуваності та зростання еміграції. Наразі Україна належить до країн зі старіючим населенням, що створює фінансове навантаження на працездатне населення, яке автоматично змушене робити внески до пенсійного фонду. За поточними прогнозами, до 2025 року на одного працюючого в Україні припадатиме один пенсіонер. І хоча пенсійна реформа 2011 року призвела до значного підвищення пенсійного віку та трудового стажу, але це не відповідає низькій очікуваній тривалості життя;

– пенсійні фонди постійно перебувають у стані дефіциту через незбалансованість бюджету Пенсійного фонду, який фінансується за рахунок коштів державного бюджету України, який, у свою чергу, постійно недофінансовується;

– низький рівень пенсій. Хоча у державному бюджеті щороку відбувається поступове підвищення мінімальної пенсії, воно не відповідає стрімкому зростанню цін, а це означає, що значна частина населення

незадоволена своїм пенсійним забезпеченням;

– протягом останніх років забезпечувалось реформування пенсійної системи, вживались заходи щодо збалансування бюджету Пенсійного фонду України та здійснювалось підвищення і виплата пенсій;

– нерозвиненість недержавного пенсійного забезпечення. Перший НПФ у світі було створено понад 100 років тому, але в Україні він з'явився лише у 2004 році;

– зниження кількості платників внаслідок економічної нестабільності, військових подій та інших факторів призвело до збільшення дефіциту фонду, що ускладнює ситуацію щодо виплат пенсій;

– значний брак обізнаності населення щодо пенсійного забезпечення. Тому Україні варто вивчити досвід інших країн при запровадженні НПФ.

Таким чином, Україна зможе уникнути повторення помилок інших країн та впровадити найкращі міжнародні практики [7].

Виходячи із соціологічних досліджень, в Україні існує стійка тенденція до зменшення чисельності працюючого населення й збільшення кількості пенсіонерів, що зумовлює зростання коефіцієнта демографічної залежності. Сучасна пенсійна система України виявляє неспроможність ефективного функціонування в умовах демографічних, політичних та економічних проблем країни [7, 48].

Починаючи з 2022 року демографічна криза посилилась враховуючи скорочення робочої сили через повномасштабне вторгнення, внаслідок виїзду за кордон переважно населення працездатного віку, загибелі частини працездатного населення або отримання ними інвалідності. А тому, проблеми пенсійного забезпечення в Україні набули вкрай актуального та загрозливого характеру. Пенсійна система України потребує термінового фундаментального реформування [23].

Останнім часом постійно із соціально-економічними та політичними проблемами, що домінують у вітчизняному інформаційному просторі, обговорюються питання реформи пенсійної системи, яка є важливою

складовою соціально-економічної стратегії держави Для створення ефективної системи соціального захисту непрацездатної частини населення необхідне удосконалення саме пенсійної системи [50].

Створення в Україні ефективної системи пенсійного забезпечення, здатної впливати на рівень добробуту мільйонів найбільш незахищених людей, зумовлене багатьма чинниками. Серед них – запровадження позитивного досвіду європейських країн, де багаторівнева пенсійна система вже працює і дає позитивні результати. Врахування здобутків зазначених країн є важливим, адже власний досвід України у правовому регулюванні пенсійної сфери є поки що обмеженим. [5, с.772].

Основними проблемами чинної системи пенсійного забезпечення є проблеми соціального характеру. Так, чинна солідарна система пенсійного забезпечення є соціально несправедливою – насамперед і найбільшою мірою щодо найбідніших верств населення. Також, солідарна система пенсійного забезпечення є економічно необґрунтованою і фінансово неспроможною, що, своєю чергою, віддзеркалює проблеми економічного характеру.

Одним з пріоритетних напрямів соціальної політики держави в умовах розвитку ринкових відносин є удосконалення системи соціального страхування як основи соціального забезпечення населення, де найбільш складним та значущим процесом на даному етапі розвитку суспільства є пенсійне забезпечення. Необхідність створення системи пенсійного страхування, що відповідає сучасним процесам розвитку економіки та її повній відповідності ринковим принципам функціонування, вимагає глибинних перетворень усієї системи пенсійного забезпечення. Очевидно, що сьогоднішня пенсійна система не в змозі забезпечити пенсіонерам гідне життя і тому потребує перегляду та реформування. Для України, як і для інших країн, актуальною є проблема скорочення населення, його старіння і зростання навантаження на Пенсійний фонд України.

Науковці наголошують, що головної мети, яку ставила влада, підвищуючи пенсійний вік, не досягнуто. Немає ні збалансованості

Пенсійного фонду, ні суттєвого підвищення пенсій. Натомість розмір дефіциту бюджету Пенсійного фонду зріс. Реформа негативно вплинулп в першу чергу на тих громадян, яким сьогодні виповнилося 55-60 років, оскільки вони не мають необхідного страхового стажу для отримання пенсії. Відповідно для вказаної категорії населення дохід зменшився та погіршився їх рівень життя [61].

Погіршення демографічної ситуації, а також величезна кількість пільг, призвели до ситуації за якої пенсійна солідарна система не в змозі виконати зобов‘язання, взяті на себе державою. За словами економістів, більшість країн, які намагалися реформувати свою пенсійну систему, відходили від системи пільг, ранніх виходів на пенсію. Щодо демографічної ситуації, то потрібно розуміти, що не може нормально функціонувати система, в якій на одного пенсіонера припадає практично один працездатний [28].

Якщо порівняти, як працюють пенсійні фонди Західної Європи, США, Латинської Америки, то там розвинені ще й такі інструменти : крім депозитів, у банку можна купити акції, облігації. Цікаво проаналізувати стратегію, яку мають ті ж, скажімо, американські або західноєвропейські пенсійні фонди, коли вони працюють за так званим показником S&P500 - середня віддача по ринку. Для того, щоб запустити нормально пенсійний ринок в Україні, особливо це стосується 2-го і 3-го рівнів, необхідна серйозна робота, пов‘язана з розвитком вітчизняного фондового ринку. Попри глобальні завдання реформування пенсійної системи, існує низка інших негайних викликів. Для більшості країн світу вимогою в пенсійній системі є те, що мінімальний рівень пенсії має щонайменше покривати основні потреби людини [30].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалено Концепцію подальшого проведення пенсійної реформи [18], метою Концепції стало подальше ефективне і системне реформування пенсійної системи України, спрямоване на забезпечення рівня життя людей похилого віку та інших категорій громадян, які втратили працездатність, адекватного їх життєвим потребам, створення дієвих механізмів захисту прав та інтересів таких

громадян, забезпечення стабільного функціонування та прозорості пенсійної системи. Удосконалення пенсійної системи та подальше проведення пенсійної реформи здійснюватиметься за такими напрямами: забезпечення стабільного функціонування пенсійної системи; забезпечення соціальної справедливості у солідарній пенсійній системі; формування ефективної, надійної системи недержавного пенсійного забезпечення; удосконалення та спрощення механізму функціонування та забезпечення зрозумілості пенсійної системи для громадян і роботодавців; забезпечення громадського контролю за функціонуванням Пенсійного фонду України; уніфікація пенсійного законодавства [18].

В провідних країнах світу з розвинутою економікою і високим рівнем життя проблема ефективної зайнятості вже давно вирішена, а якщо і є, то рівень безробіття є лише фрикційним та структурним, які є обов'язковими характерними рисами будь-якої держави, навіть з досить розвинутою економікою. Для нашої ж країни це питання є досить актуальним, і, мабуть, ситуація зміниться лише за умови ефективної політики зайнятості.

Вважається, що однією з найдосконаліших у світі є система пенсійного забезпечення США. В США функціонують як державні, так і приватні пенсійні системи. Ця сисема не ідеальна, але розмір пенсій – вищий, ніж в середньому в європейських країнах. Враховуючи діяльність змішаних систем американці мають можливість отримувати одночасно три пенсійні виплати. У солідарній системі пенсіонери отримують не свої гроші, а гроші (податки і збори) платників, які працюють. Право на пенсію у громадян США виникає з 65,5 років незалежно від статі, а в разі інвалідності – дещо раніше, але кожен недопрацьований рік - з'їдає близько 7% пенсії. А якщо страховий стаж менше 10 років – пенсія не призначається взагалі, хоча залишається можливість звернутися до держави за допомогою по бідності [63].

Пенсійна система у Великобританії трирівнева й складається з державних пенсій, державних пенсій за вислугою років та недержавних пенсій. Усі без винятку британці по досягненні ними пенсійного віку (60 років для

жінок та 65 років для чоловіків), який запропоновано збільшити ще на 5 років – до 70, одержують базові пенсії. Розмір такої пенсії не залежить ні від стажу роботи пенсіонера, ні від його трудових успіхів та зарплати, яка буде отримуватись упродовж трудового періоду, він фіксований.

Другий рівень так званих державних пенсій за вислугою років, у грошовому сенсі набагато перевершує базовий. Схема та коефіцієнт виплати пенсії, на відміну від базової державної, розраховується та залежить і від стажу, і від розміру заробітної плати, тому чим більший стаж службовця, тим вищий розмір його пенсійного забезпечення.

Слід зазначити, серед населення третій рівень, що представляє собою недержавну пенсійну схему користується найбільшою популярністю. Цей рівень дозволяє службовцям одержувати досить велику пенсію, розмір якої регулює сам службовець, але вже цілком і повністю зі своєї кишені. Особисте пенсійне забезпечення, хоч і передбачає високі внески від осіб, що працюють, але поступово витісняє державне: на сьогоднішній момент близько 70 % від усього обсягу пенсій, які виплачуються у Великобританії, припадають саме на недержавні виплати. Також на третій рівень пенсійного забезпечення припадає найбільша частка у коефіцієнті заміщення, що показує, скільки грошей у вигляді пенсії порівняно з середньою зарплатою в країні, отримує людина.

Пенсійна система Нідерландів складається з трьох рівнів: соціальна пенсія (базова державна: пенсія за віком, пенсія по інвалідності, пенсія по втраті годувальника); професійне пенсійне забезпечення; індивідуальне пенсійне накопичення. Пенсія за віком призначається при досягненні чоловіками та жінками 65 років та за наявності громадянства або за умови працевлаштування на території Нідерландів у віці з 15 до 65 років, якщо застрахована особа отримувала заробітну плату та сплачувала внески щорічно у віці з 15 до 65 років. Дві особи, які мають спільне господарство, мають право на пенсію подружжя, якщо обидва досягли 65 років [34].

Модель пенсійної системи Німеччини характерна також для Австрії, Італії, Франції та багатьох інших країн Західної Європи. Пенсійна система

Німеччини характеризується як «система трьох рівнів». Перший рівень – обов‘язкове пенсійне страхування для окремих систем, що функціонують на основі законодавчих норм. У Німеччині є 4 обов‘язкові системи такого типу: пенсійне страхування робітників та службовців, а також деяких категорій самозайнятого населення; допомога щодо забезпечення старості для фермерів і для членів їхніх родин; пенсійне забезпечення чиновників, які є обов‘язковою системою для держапарату і за професійними групами (лікарі, аптекарі, ветеринари, архітектори, адвокати, нотаріуси тощо). Державна пенсія в Німеччині залежить від рівня зарплати і виробничого стажу, має розподільний характер. До державного пенсійного фонду однаковий відсоток, що становить 19,4% фонду оплати праці відраховують і працівник і роботодавець.

Другий рівень – «пенсії від підприємств». Багато підприємств виплачують пенсії своїм колишнім співробітникам додатково до пенсій, зароблених у системі встановленого законом пенсійного страхування. Ця форма захисту в старості є добровільною. Питання надання пенсії своїм співробітникам вирішує підприємство самостійно.

Третій рівень – турбота приватним способом про свою старість. Для цього прийняті всі форми створення приватного капіталу (купівля нерухомості, створення фонду цінних паперів, укладання договорів про довготермінові ощадні внески, про страхування життя для накопичення коштів, про пенсійне страхування). Типовою формою створення приватного капіталу є укладання договору про страхування життя для накопичення коштів чи укладання індивідуального договору про пенсійне страхування. Слід зазначити, що на підприємстві корпоративними та особистими програмами працівників займається самоврядний структурний підрозділ. Пенсійна система Німеччини дуже впливає на розвиток і формування пенсійних систем у багатьох країнах, її вважають однією з найефективніших у Європі [60].

Пенсійні системи європейських країн мають певні відмінності, однак основні елементи в них подібні. Відзначимо, що визначений законодавством пенсійний вік в європейських країнах різний, однак всюди спостерігається

тенденція до його збільшення. Більшість пенсійних систем провідних країн світу сьогодні є комплексними і складаються з декількох підсистем (розподільчої і накопичувальної).

Переважно всі європейські країни мають трирівневу систему пенсійного забезпечення: перший рівень завжди обов‘язковий, другий – добровільнообов‘язковий залежно від особливостей законодавства кожної конкретної держави, третій рівень добровільний [45].

Відзначимо, що Україна теж запозичила у європейських країн трирівневу систему пенсійного забезпечення. Ще у 2003 році було прийнято Закон «Про недержавне пенсійне забезпечення», проте трирівнева система пенсійного забезпечення і досі не сформована, а це свого часу, зумовлює значне навантаження на Пенсійний фонд України, якому не вистачає коштів для виплати пенсій, а дефіцит його бюджету постійно збільшується [17].

Як зазначає Світовий банк, основна тенденція розвитку сучасних пенсійних інститутів у світі полягає в тому, що пріоритетне значення тут має принцип забезпечення старості на основі індивідуальної капіталізації накопичень, дотримання якого регулюється і стимулюється зі сторони держави. Роль держави у функціонуванні пенсійних систем в розвинених країнах зводиться до формування і вдосконалення нормативно-правової основи діяльності пенсійних інститутів, створення необхідних умов для діяльності даних систем на практиці. Розглядаючи інституційну основу недержавного пенсійного страхування в Європейських країнах, слід зазначити, що їх основа формується за рахунок недержавних пенсійних фондів та страхових компаній.

Реалізація належного пенсійного забезпечення в будьякій країні здійснюється відповідними органами державної влади, які керуються ухваленими концепційними засадами функціонування пенсійних фондів. Водночас на міжнародному рівні також є відповідні документи, які визначають головні засади. Так, Світовий Банк розробив концепцію 5-рівневої пенсійної системи, яка називається «Матеріальне забезпечення людей

похилого віку у XXI сторіччі: міжнародні перспективи пенсійних реформ» та пропонує багаторівневу модель представлену на рис. 3.1[61,62].

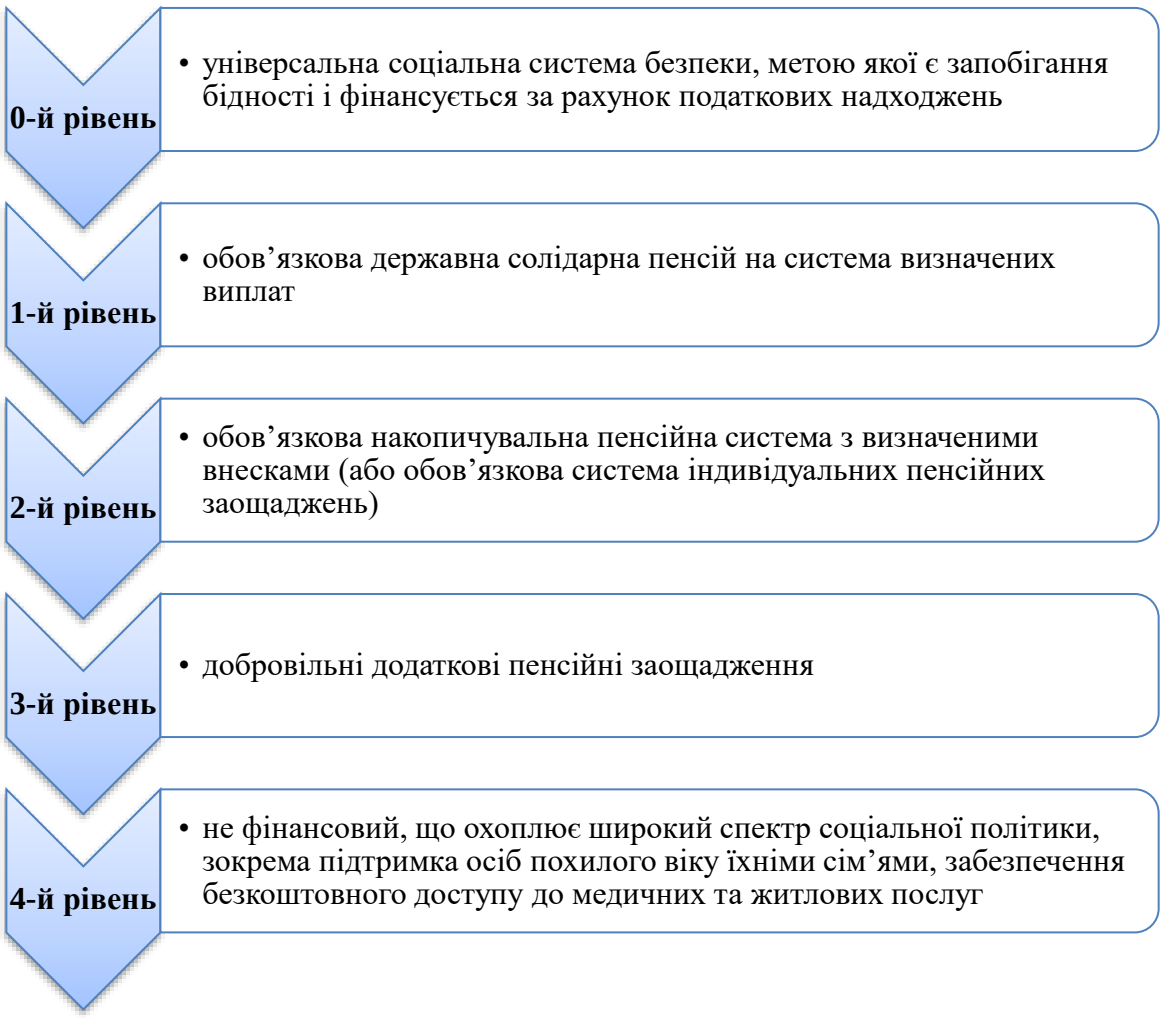

Рис. 3.1. Концепція 5-рівневої пенсійної системи.

Деякі науковці пропонують взяти дану модель багаторівневої пенсійної системи за основу для подальшого реформуваннння пенсійного забезпечення в Україні.

Коваль О. П. зазначає, що необхідно чітко визначити головну мету пенсійної реформи, враховуючи той факт, що вона має забезпечити розв'язання чотирьох головних завдань: вирівнювання споживання упродовж життя, страхування від ризику невизначеності тривалості життя, скорочення бідності серед осіб літнього віку та перерозподіл доходів від багатих до бідних. Для нейтралізації впливу на пенсійну систему фінансових криз та інших загроз, визначено пріоритетні напрямки а саме: зниження інфляції,

перешкоджання навмисному та ненавмисному неналежному управлінню та підвищення стійкості фінансового ринку. В контексті збереження пенсійних накопичень головним завданням варто визнати зниження інфляції задля забезпечення дохідності інвестування в довгостроковій перспективі та посилення доцільності накопичень [17].

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що сьогодні пенсійна система України перебуває в надзвичайно складному фінансовому становищі і не забезпечує пенсіонерів необхідним обсягом доходу (пенсії) для підтримання прийнятного рівня життєдіяльності. У майбутньому проблема старіння населення може призвести до ще більшого загострення кризи в системі пенсійного забезпечення. Ефективними шляхами виходу з цієї ситуації є підвищення пенсійного віку та запровадження накопичувальних пенсійних систем життєдіяльності.

Ефективна пенсійна система повинна будуватися на компромісі інтересів усіх учасників пенсійного процесу. Оцінюючи її ефективність, варто розглянути індикатори, що дозволяють отримати всебічне уявлення про стан та розвиток системи пенсійного забезпечення. Індикатором ефективності пенсійної системи для застрахованої особи виступає поняття ―гідний рівень пенсійного забезпечення після виходу на пенсію‖. У нашій країні, як гідний рівень пенсійного забезпечення розглядається тільки розмір пенсії і прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність [58].

На даний момент, перед Україною постає дуже непросте завдання щодо реалізації принципів соціальної держави в сфері пенсійного забезпечення. Очевидно, вирішення даного завдання не може розглядатися без врахування всіх факторів та умов, які впливають на функціонування держави. Насамперед до них слід віднеси стан державних фінансів і демографічну ситуацію в країні. Складність ситуації полягає в тому, що таке необхідне реформування пенсійної системи буде здійснюватися за умов різкого зростання дефіциту пенсійної системи, яке буде додатковим навантаженням на бюджет України, зниження можливостей держави з фінансування пенсійних витрат через

зростання дефіциту державного бюджету, а також старіння нації і зростання частки пенсіонерів в структурі населення при збереженні значної ролі державних інститутів у функціонуванні економіки [60].

Соціально орієнтована держава може в повному обсязі реалізувати свою головну функцію за допомогою побудови ефективної і дієвої системи пенсійного забезпечення не лише на основі успадкованого, історично-сформованого підходу, а й з використанням досвіду провідних держав, які вже зіштовхувалися з необхідністю реформування пенсійних систем в умовах дефіциту бюджету і старіння населення.

Накопичений світовий досвід доводить, що є можливим створення такої пенсійної системи, яка була б оптимальною в поточних соціально-демографічних і економічних реаліях, з максимальним врахуванням історичних та соціально-економічних особливосте українського суспільства. Саме ці чинники і повинні визначати структуру пенсійної системи держави з точки зору співвідношення елементів розподільчої і накопичувальної пенсійних систем.

Система пенсійного забезпечення є складовою економічної системи країни, саме тому її реформування повинно розглядатися комплексно та реалізовуватися паралельно на кожному з рівнів, які представляють окрему підсистему.

Питання регулювання пенсійного забезпечення не можуть бути вирішеними всередині пенсійної системи без участі держави, оскільки вони є наслідком глобальних макроекономічних та демографічних результатів функціонування держави.

Державне регулювання розвитку системи пенсійного забезпечення повинно будуватися на управлінні зовнішніми відносно системи факторами, формуванні ефективних і якісних управлінських рішень, які будуть спрямовані на створення сприятливих демографічних і макроекономічних умов. Управління зовнішніми факторами передбачатиме формування якісних і ефективних управлінських рішень на державному та обласних рівнях.

Важливим зовнішнім фактором є створення сприятливих демографічних умов, а саме: забезпечення реалізації заходів щодо стимуляції народжуваності і зниження смертності; реформування системи охорони здоров'я, профілактики захворювань, поширення здорового способу життя тощо.

Нами запропоновано заходи, що покращать діяльність недержавних пенсійних фондів, а саме:

– посилення контролю діяльності НПФ з боку державний органів, що забезпечить можливість ефективного використання активів НПФ;

– активне зацікавлення населення державою щодо приймання участі в НПФ, що суттєво знизить рівень навантаження на існуючу пенсійну систему;

– створення корпоративних НПФ юридичними особами, що підвищить імідж підприємств та допоможе вирішити ряд соціальних, економічних та фінансових проблем.

Однак при реалізації запропонованих заходів слід пам'ятати, що головною засадою функціонування недержавних пенсійних фондів є добровільність участі як фізичних так і юридичних осіб.

Задля вирішення проблем функціонування НПФ в рамках трирівневої пенсійної системи на сьогодні, необхідно зробити певні кроки :

– провести загальний моніторинг усіх інструментів недержавного пенсійного страхування для оцінки та аналізу розвитку недержавного пенсійного забезпечення в цілому;

– визначити систему стимулів, що спонукатиме до добровільної участі у всіх формах недержавного пенсійного страхування;

– розробити та реалізувати концепцію інтегрованого показника розвитку пенсійної системи [56].

Загрози та виклики у функціонуванні пенсійного забезпечення зміщують акценти у сторону забезпечення економічної безпеки держави. Тобто пенсійне забезпечення в країні має зміцнювати її економічну безпеку. Представимо власне бачення концептуальних підходів розвитку пенсійного забезпечення для зміцнення економічної безпеки держави (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Стратегічні цілі та напрями розвитку пенсійного забезпечення для зміцнення економічної безпеки держави [62].

Головною метою подальшого реформування системи пенсійного забезпечення в Україні визначено створення якісної системи пенсійного забезпечення шляхом запровадження дієвих механізмів формування соціального капіталу на період природної зрілості для зміцнення економічної безпеки.

Втілення даних рекомендацій активізує процес формування накопичувальних видів пенсійного страхування, сприятиме покращенню фінансової стійкості пенсійної системи, допоможе детінізувати трудові відносини та доходи. Ці заходи повинні забезпечити збільшення рівня соціального захисту пенсіонерів та сприяти соціально-економічному розвитку.

ВИСНОВКИ

Пенсійна система – це важлива складова соціального захисту населення. Від її ефективності залежить добробут та рівень соціально-економічної стабільності у суспільстві.

Відповідно до чинного законодавства, система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів: солідарної системи (державного загальнообов'язкового пенсійного страхування), загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення та недержавного пенсійного забезпечення (добровільних пенсійних накопичень). Проте, нині в Україні функціонує солідарна пенсійна система, накопичувальну складову частину так і не запроваджено, а третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення – розвивається дуже повільно у зв'язку з економічними кризами.

Досліджуючи стан пенсійного забезпечення в Україні, ми бачимо динаміку постійного зменшення кількості пенсіонерів. Розподіл пенсіонерів по видах призначених пенсій, дає змогу сказати, що пенсію за віком отримує три чверті всіх пенсіонерів (73,27 % на 01.01.2023р. або 7706 тис. осіб), по інвалідності пенсію отримують 14,62% (1538 тис. осіб). Найменшу питому вагу в загальній чисельності пенсіонерів становить особи, що отримують соціальні пенсії – менше 1%.

Зазначимо, що мінімальна пенсія за досліджуваний період встановлювалась на рівні розміру прожиткового мінімум для непрацездатних осіб. Проте, за даними статистики, 70283 пенсіонерів (0,7% від загальної кількості) на 01.01.2023 року отримували пенсії нижче прожиткового рівня.

Станом на 1 січня 2024 року середній розмір пенсій становить Станом на 1 січня 2023 року середній розмір пенсій становить 5385,25 грн, що на 762,66 грн (16,5%) більше порівняно із даними на початок 2020 року.Не дивлячись на деякі позитивні тенденції розмір пенсійних виплат знаходиться на низькому рівні. Виключення становить довічне грошове утримання суддів у відставці (при повному і неповному стажі роботи), що

у на початок 2024 року у 18 разів перевищує середній розмір призначеної місячної пенсії по Україні. Найменший рівень пенсійних виплат спостерігаємо по соціальних пенсіях – в середньому 2451,45 грн на кінець 2023 року.

Сучасний стан формування пенсійної системи не дозволяє їй повною мірою реалізувати своє соціальне призначення. Фактично, система пенсійного захисту громадян базується на першому рівні, який для держави є неефективним і фінансово-обтяжним. Пенсійна система досі залишається по суті солідарною. Зменшення навантаження на бюджет держави можна було б досягти за рахунок введення в дію обов'язкових накопичувальних рахунків і популяризації діяльності недержавних пенсійних фондів, що не набули широкого розповсюдження серед громадян за останні роки.

Враховуючи позитивний закордонний досвід можна стверджувати, що повноцінна трирівнева пенсійна система дозволить кардинально знизити навантаження на бюджет держави, буде сприяти упровадженню домінанти особистої відповідальності громадян за свої майбутні статки.

Отже, позитивними результатами у покращенні пенсійного забезпечення України має стати досягнення таких результатів: зниження рівня безробіття шляхом створення нових робочих місць; підвищення розміру заробітної плати та інших доходів населення; зниження соціального навантаження; розроблення заходів, які сприяли б призупиненню "тінізації" заробітної плати, у тому числі доходів населення, приховування її від оподаткування; введення трирівневої пенсійної системи; економічне виховання молоді та населення працездатного віку щодо запровадження обов'язкового накопичувального пенсійного страхування, визначення його переваг для кожного громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарук Т. Г., Бондарук І. С. Формування системи пенсійного забезпечення. Економічні горизонти. 2017. № 2. С. 38–46

2. Бурденюк С. В. Перспективи розвитку накопичувального пенсійного забезпечення в Україні. Інноваційна економіка. 2020. № 5-6. С. 143-147. URL: http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/639.

3. Буряченко О. Є. Пенсійна система України: еволюція розвитку. Демократичне врядування: електр. збірник. Львів, 2015. Вип. 15 URL: http://lvivacademy.com//vidavnitstvo_1/visnyk15/fail/Burjachenko.pdf.

4. Гуцалова Ю. Є. Фінансово-економічна сутність пенсійного забезпечення в Україні. Економічний вісник Національного гірничого університету. 2015, № 2. С.86-93.

5. Данилюк О. І. Стан пенсійного забезпечення населення України в контексті євроінтеграційних перетворень. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 14. С. 772-776.

6. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки. URL: http://www.library.if.ua/book/ 72/5235/html

7. Драбик О. М. Особливості реформування пенсійного забезпечення. Наукові орієнтири розвитку України в умовах євроінтеграції. Зб. матер. Всеукр.наук.-практ.інтернет – конф. Хмельницький-Тернопіль Крок, 2013. С. 55-58.

8. Драбик О. М. Розвиток пенсійного забезпечення і соціального захисту населення України на основі використання світового досвіду. Науковий вісник Херсонського державного університету. Херсон, 2015. Вип.14. С.109-112.

9. Драбик О. М. Формування багаторівневої пенсійної системи ефективного соціального захисту населення. Всеукраїнська наукова Інтернет-конференція «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення (випуск 14)». Збірник тез доповідей: випуск 14 (м. Тернопіль, 26-27 жовтня 2015 р.). Тернопіль : Тайп, 2015. С. 29-33.

10. Драбик О. М. Державне регулювання пенсійного забезпечення в контексті соціального розвитку. Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». 2018. Вип. 3-4 (74). С. 95-102

11. Єлісєєва Л. В., Примачук Л. В. Пенсійна система України: виклики та перспективи. Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2016. Том 23. № 1. С. 23-27.

12. Жмурко І. Сутність пенсійної системи та її місце в системі соціального захисту населення. Бізнес Інформ. 2014. № 12. С. 303-306.

13. Західна О.Р., Шеремета Л.М. Аналіз поточного стану пенсійного забезпечення в Україні. «Молодий вчений. № 5 (105). 2022 р. С.17-23. URL: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/ 4636/4558

14. Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2019-2023 роки. URL: https://www.pfu.gov.ua/byudzhet/zvit-pro-vykonannya-byudzhetu-pensijnogo-fondu-ukrayiny/т

15. Золотарьов В. Ф. Державне регулювання економіки: навч. пос. Харків: РІ НАДУ "Магістр", 2008. 292 с.

16. Коваль О. П. Перспективи впровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи в Україні: вплив на економічну безпеку: монографія. Київ : НІСД, 2012. 240 с.

17. Коваль О. Пенсійне забезпечення за кордоном – запозичуємо досвід? Центр громадської адвокатури. URL: http://www.cga.in.ua/print.php? itemid=1073&portal_pic=pens.jpg

18. Концепція соціального забезпечення населення України : Постанова Верховної Ради України від 21.12.1993 р. № 3758-XII. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3758-12

19. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2% D1%80

20. Криклій В. А. Модель пенсійного забезпечення Великобританії та можливості використання в Україні. Електронне наукове фахове видання. Ефективна економіка, № 4. 2009. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=84

21. Леваєва Л. Ю., Кучеренко М. А. Аналіз сучасного стану системи пенсійного забезпечення в Україні. Економічний вісник університету. 2018. Вип. 36 (1). С.215-229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2018_36(1)__27

22. Линдюк О. А. Шляхи удосконалення механізмів державного регулювання фінансового забезпечення пенсійної системи України. 2016. URL: http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Lyndiuk.pdf)

23. Липко Н. М. Аналіз сучасного стану пенсійної системи України та пошук шляхів її реформування. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 51. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2496/2415

24. Малишко Є.О. Аналіз сучасного стану та розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні. Інфраструктура ринку. Електронний науково-практичний журнал. Випуск 45. 2020. С. 233-241. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/45_2020_ukr/39.pdf

25. Марич М. Г., Шупер А. С. Перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Економіка та суспільство. 2021. № 31. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-16.

26. Мартиненко Н. В. Механізми державного управління розвитком пенсійної системи України. № 4, 2017. 115-123 с.

27. Мартиненко Н. В. Пенсійна система як об‘єкт державного управління. Державне управління: Міжнародний науковий журнал «Інтернаука» . № 4 (26), 2 т., 2017. С.15.

28. Марчук О. Пенсійна реформа: продовжити не можна скасувати. URL: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/256?view=material

29. Мохова Ю. Л., Писаренко Н. О. Стан та перспективи розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні: Молодий вчений. Донецьк. 2018. № 1 (53). С.468- 471.

30. Мякушко Н. С., Фисун І. В. Система пенсійного забезпечення в Україні: стан та перспективи розвитку з урахуванням досвіду зарубіжних країн. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Випуск 28, частина 2. 2019. С. 48-54.

31. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: оцінка і рекомендації: Київ. Україна. Проект USAID «Трансформація фінансового сектору», липень 2019 р. URL: ttps://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2018/05/Pension_Survey_ March2018.

32. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Постанова Верховної Ради України від 14.01.1998р. № 16/98-ВР. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98- %D0%B2%D1%80

33. Пенсії за віком: пільгові, дострокові та зі зменшенням пенсійного віку. Пенсійний фонд України. URL: https://www.pfu.gov.ua/2156493-pensiyi-za-vikom-pilgovi-dostrokovi-ta-zi-zmenshennyam-pensijnogo-viku/

34. Пенсійна система Нідерландів: за матеріалами Бази даних Міжнародної організації праці та Парламентської Асамблеї Ради Європи. URL:http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/article?art_id=212211&cat_id=201451

35. Пенсійна система: підручник /За ред. В.І. Грушка./ Вищай навчаотемй заклад «Університет економіки та права «КРОК», 2017. 368с.

36. Підлипна Р.П. Розвиток інструментів недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Науковий вісник Ужгородського Університету. 2020. № 1(55). С. 41-48.

37. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 31.12.2023. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/npf_4_kv-2023.pdf

38. Положення про Пенсійний фонд України: Указ Президента України від 06.04.2011р. № 384/2011. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/384/2011

39. Приказюк Н. В., Тлуста Г. Ю., Ковбаса Т. С. Інвестування активів недержавних пенсійних фондів: тенденції та перспективи. Причорноморські економічні студії. 2016. № 3. С. 102–106.

40. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій : Закон України від 03.10.2017р. № 2148-VIII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2148-19

41. Про пенсійне забезпечення: Закон України № 1788-XII від 06.12.1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text

42. Про основні напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні: Указ Президента України від 13 квітня 1998 року № 291/98 // Офіційний вісник України. № 4. 1998. С. 8–10.

43. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України № 1058-IV від 29.05.2003 р. // Урядовий кур'єр. № 142. 2003. С. 3–22. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text

44. Ріппа М. Б. Становлення та криза систем державного пенсійного забезпечення у постіндустріальному суспільстві. Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії (економіка, право). 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpifyua_2013_2_7

45. Ризики, загрози, пріоритети та наслідки реформування пенсійної системи України: за даними круглого столу в Національному інституті стратегічних досліджень. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/834/

46. Пенсійна реформа-2025 від Уряду: що очікувати працівникам та роботодавцям. URL :https://7eminar.ua/events/4325/9897

47. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України № 1057-IV від 09.07.2003 р. // Урядовий кур'єр. № 148. 2003. С. 4–11.

48. Саінчук Н.В. Стан та перспективи розвитку системи пенсійного забезпечення в Україні. Науковий вісник Чернівецького університету. 2014. Випуск 681. Економіка. С. 79-84.

49. Сальнікова Т. Пенсійне забезпечення: світовий досвід. Вісник Пенсійного фонду України. 2008. №7 (73). С. 24-27.

50. Скулиш Ю., Фатхутдінов В. Аналіз динаміки доходів і вдатків пенсійного фонду України. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, 3 (44), (2022). С. 72–81. URL: https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.44.2022.3751

51. Смутчак З.В. Система пенсійного забезпечення як складова соціального захисту населення. Економічний вісник. Запорізької державної інженерної академії. 2016. Вип. 5 - 2 (15). С.66-69.

52. Статистичний збірник «Соціальний захист населення України у 2019 році» Відповідальний за випуск І. В. Сеник. Державна служба статистики України. 2020. 116с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/07/zb_szn_2019.pdf

53. Статистичний збірник «Соціальний захист населення України» 2022. Відповідальний за випуск І. В. Сеник. Державна служба статистики України. 2023. 116с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/10/zb_szn_2022.pdf

54. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки: навч. посіб. 3-тє вид. Київ: Знання, 2006. 262 с.

55. Стратегія розвитку пенсійної системи : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.12.2005 р. № 525-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/25951687

56. Татарин Н.Б., Закорко К.К., Козарь С.О. Розвиток недержавних пенсійних фондів україни: проблеми і перспективи. Приазовський економічний вісник. 2021. Випуск 2(25). С. 192-195.

57. Теслюк С.А. Розроблення концептуальних підходів до формування державної політики розвитку НПФ в Україні. Гроші. Фінанси і кредит. 2018. № 26. С 90-95.

58. Толуб‘як В. С. Державне регулювання в сфері пенсійного забезпечення: суть та необхідність здійснення. Економіка та держава. 2010. № 5. С. 76-79.

59. Толуб'як В. С. Демографічні процеси та їх вплив на систему пенсійного забезпечення населення в Україні. Вісник Національної академії державного управління. URL: http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2009-4-34.pdf

60. Хохлова О.В. Шляхи удосконалення пенсійної системи України. Розвиток європейського простору очима молоді: економічні, соціальні та правові аспекти. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції докторантів, молодих учених та студентів, м. Харків, 17 травня 2019 року. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. https://cdn.hneu.edu.ua/rozvitok19/thesis06-22.html#thesis06-22

61. Чеберяко О., Бикова В. Моделі пенсійного забезпечення: зарубіжна та вітчизняна практика. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 5(212)/2020. С.43-51. http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2021/04/212-43-51.pdf

62. Шалієвська Л. І. Пенсійне забезпечення в системі економічної безпеки держави: монографія. Львів : «Растр-7», 2020. 196 с.

63. Як працює пенсійна система США. URL: http://news.finance.ua/ua/news/- /338229/yak-pratsyuye-pensijna-systema-ssha